

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Att göra slut med kriminalitet

– Om vändpunkter och processen till att bli ett ex

Pontus Bark och Linda Rydberg

Kandidatuppsats (SOPA 63)
HT 2015
Handledare: Mikael Sandgren
Examinator: Carina Tigervall

Abstract

Authors: Pontus Bark and Linda Rydberg

Title: Att göra slut med kriminalitet, om vändpunkter och processen till att bli ett ex/ Breaking up with criminality, about turning points and the process of being an ex

Supervisor: Mikael Sandberg

Assessor: Carina Tigervall

The aim with this study has been to understand the process of leaving a life of criminality, using the concept of turning points and Ebaugh's theory "The process of role exit". Seven qualitative interviews have been made with ex-criminals that stopped offending before they turned twenty-six years old.

The main result of this study is that we can see a few different situations; being arrested, getting pregnant and traumatic situations that functions like eye-openers. To use these situations as turning points, it is important that a person gets help from institutions like family and friends, organizations, and more. The will to success with the desistance from crime is also something that we can see as an important factor to make the turning points successful.

So, to understand turning points, we can see that it is equally important to understand the complex processes they arise in. But, and this is important to point out, the concept of turning point has been a useful tool to analyse the stories that the interviewees told.

Key words: criminality, turning points, exit-process, desistance

Förord

Till att börja med vill vi tacka de intervjupersoner som ställt upp i denna studie.

Utan er hade detta inte varit möjligt. Tack för er öppenhet och vilja att dela med er. Vi har lärt oss mycket av er. Vi vill även tacka vår gatekeeper som lagt grunden för vårt material.

Några andra som gjort den här studien möjlig är vi själva, utan oss - ingen studie! Vi vill därför rikta ett stort tack till varandra. Mikael Sandgren, handledare, har varit viktig och genom sin tillgänglighet och guidning varit en hjälp för att kunna parera de hinder och utmaningar som uppkommit. Även Mikael förtjänar således ett tack.

Pontus Bark och Linda Rydberg

Lund/Helsingborg 160103

Innehållsförteckning

1. Inledning och bakgrund	4
1.1 Problemformulering.....	4
1.2 Syfte och frågeställningar.....	6
2. Tidigare forskning	7
2.1 Vändpunkter och avståndstagande från kriminalitet.....	7
2.2 Sociala band.....	8
2.3 Unga vuxnas avståndstagande från kriminalitet.....	10
3. Metod	12
3.1 Vetenskapsteoretisk ansats.....	12
3.2 Valet av kvalitativ metod	13
3.3 Val av intervjumetod.....	13
3.4 Urval av informanter	14
3.5 Genomförande.....	15
3.6 Metodens förtjänster och begränsningar	16
3.7 Metodens tillförlitlighet.....	16
3.8 Analysmetod	18
3.9 Artikel- och litteratursökning	19
3.10 Arbetsfördelning mellan författarna	19
3.11 Förförståelse	19
3.12 Etiska överväganden.....	20
4. Teoretisk referensram	23
4.1 Definitioner, teorins relevans och centrala begrepp.....	23
4.2 Ebaughs exitteori och dess stadier.....	24
4.2.1 Det första tvivlet	25
4.2.2 Sökandet efter alternativ.....	25
4.2.3 Vändpunkten	26
4.2.4 Skapandet av ex rollen	27
5. Presentation av intervjugpersonerna	28
6. Resultat och analys	31
6.1 Att ta avstånd från kriminalitet - en process	31
6.2 Att bli och fortsätta vara kriminell.....	31
6.3 Att inte orka längre	34
6.4 Beslutet	36
6.5 Att göra slut med kriminalitet.....	40
6.5.1 Myndigheters betydelse	41
6.5.2 Stöttning från familj och vänner	42
6.5.3 Att bryta med sitt gamla kontaktnät.....	43
6.5.4 Frivilligorganisationers betydelse	44
6.5.5 Viljan att lyckas.....	46
6.5.6 Att göra slut med kriminalitet – sammanfattning.....	47
7. Avslutande diskussion	49
7. Referenslista	51
Bilaga 1 - Intervjuguide	55
Bilaga 2 - Informationsbrev	58
Bilaga 3 - KRIS och NA	59

1. Inledning och bakgrund

Brottslighet är ett hot mot ett fungerande samhälle. Ett brott är en handling som enligt den lagstiftande makten i samhället är straffbar (Sarnecki, 2009:19). För att en person skall kunna dömas för en handling krävs lagstiftning, detta kallas inom straffrätten för legalitetsprincipen (1 kap. 1 § BrB, 1962:700). Ett begrepp som används för att benämna handlingar som enligt lag kan beläggas med straff är kriminalitet (Sarnecki, 2009:19).

Kriminalitet bland ungdomar i allmänhet och återfallskriminalitet i synnerhet är ett stort samhällsproblem, detta påtalas exempelvis i socialstyrelsens rapport *Barn och unga som begår brott* (2009:16). Utredarna menar bland annat att det finns en stor risk att det kriminella beteendet fortsätter även i vuxen ålder och detta leder inte sällan till arbetslöshet och utanförskap.

BRÅ (2014:315) konstaterar också att det finns ett tydligt samband mellan återfall i brottslighet och missbruk. Tittar vi på ytterligare siffror ser vi att hela 40 procent av alla förstagångsdomda år 2008 återföll i brott under de kommande tre åren (BRÅ, 2014:305). Dessutom ökar risken för återfall för en individ i takt med att brottsbelastningen blir högre. I BRÅ:s rapport *Återfall i brott* (2012:27) visar det sig att av personer som dömts nio gånger eller fler under en femårsperiod återföll 94 procent i brott. I samma rapport konstaterar utredarna att tidigare brottsbelastning är den enskilda faktor som har störst påverkan på återfallsfrekvensen (BRÅ, 2012:8).

För ungdomar som inte lyckas bryta med kriminalitet ökar alltså risken för återfall i brott och således ofta ett liv bestående av arbetslöshet och utanförskap i vuxen ålder (BRÅ, 2014: 315). Som fortsatt kriminella blir de också en ekonomisk belastning för samhället (Riksrevisionen, 2015:9).

1.1 Problemformulering

Termen vändpunkter, eller turning points, återkommer i forskning som behandlar avståndstagande från kriminalitet (Laub & Sampson, 1993;2003, Carlsson, 2012 m.fl.). Laub och Sampson (1993: 304) definierar en vändpunkt som någonting som uppstår som en del av en process - att det under en livscykel uppstår vändpunkter (ofta specifika händelser) som

möjliggör förändring. Vändpunkter kan, menar forskarna, leda personer åt olika riktningar (Laub & Sampson, 2003:175).

Carlsson (2012, 2014) bygger vidare på Laub och Sampsons och resonemang men tydliggör att vändpunkter möjliggörs via de bakomliggande processer de uppkommer i. Han menar att man därför bör vara försiktig med att beskriva vändpunkter som resultatet av enskilda händelser.

Denna studie är avgränsad till vändpunkter och dess funktion för unga vuxna i den process som avståndstagande från kriminalitet handlar om. Detta har vi haft för ambition att beskriva och förstå genom 7 intervjuer med före detta kriminella som tagit avstånd för kriminalitet innan de fyllt 26 år. För att kunna förstå denna process har vi använt oss av Ebaughs teori *Becoming An Ex* (1988) där vändpunkter har en central betydelse. Enligt Ebaugh är vändpunkter något som ökar medvetenheten om förändring och vändpunkter är en del av en exitprocess som kan handla om olika typer av rollbyten, allt från yrkesmässiga till exempelvis religiösa. Det handlar om att göra upp med roll man inte längre vill tillhöra. Vändpunkterna leder således individer åt diverse olika riktningar och håll beroende på vilken roll man lämnar och vilken man träder in i (Ebaugh, 1988).

Vi frågar oss hur vi kan förstå vändpunkters betydelse i den exitprocess som det innebär att som ung vuxen lämna ett liv som kriminell och vad vändpunkter kan ha för funktion i just dessa, ofta problematiska processer och livssituationer. Värde av ytterligare kvalitativ forskning som hjälper till att förstå vändpunkters komplexitet i relation till avståndstagande från kriminalitet är något som bland annat Carlsson (2012) anser viktigt och något som denna studie vill bidra till. Han menar att det är av stort värde att studera vändpunkter för före detta kriminella ur olika dimensioner för att kunna förstå hur de blir möjliga och i vilka sammanhang de uppkommer (ibid.).

För att beskriva och förstå unga vuxnas erfarenheter av vilka vändpunkter som bidragit till att de tagit avstånd från kriminalitet har vi ställt oss frågor kring vad som är betydelsefullt i denna process: Är det institutioner som myndigheter eller familjen? Handlar det om individuella omständigheter som exempelvis mognad? Eller är det kanske situationsbundna händelser som möten med personer eller traumatiska händelser som får en att komma till insikt?

Genom att undersöka vilka vändpunkter som varit betydelsefulla för unga vuxna som lämnat kriminalitet har ambitionen varit att bidra till ytterligare förståelse för återfallsproblematiken. Vi menar att relevansen för socialt arbete i denna studie framförallt handlar om att bidra till ökade kunskaper om unga vuxnas erfarenheter av hur vändpunkter är till hjälp i processen det innebär att gå från kriminell till föredetta kriminell.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att beskriva och förstå unga vuxnas erfarenheter av vändpunkter som bidragit till att de tagit avstånd från kriminalitet.

De frågeställningar vi kommer att använda oss av är:

- Vilka individuella omständigheter upplever unga vuxna som betydelsefulla för avståndstagandet från kriminalitet?
- Vilka situationer upplever unga vuxna som betydelsefulla för avståndstagandet från kriminalitet?
- Vilka institutioner upplever unga vuxna som betydelsefulla för avståndstagandet från kriminalitet?

2. Tidigare forskning

Nedan presenteras forskning som vi funnit särskilt intressant för det forskningsområde denna uppsats är avgränsad till, indelat i tre teman.

2.1 Vändpunkter och avståndstagande från kriminalitet

I denna uppsats har tidigare nämnts att begreppet vändpunkter används av forskare för att beskriva möjligheter till riktningförändringar i kriminellas liv. Ett forskarpar som talar om detta är Laub och Sampson (2003:175) men också Carlsson (2014). Äktenskap, arbete och militärtjänst representerar några vändpunkter i livet och är avgörande för att förstå förändringsprocesser i brottslig verksamhet, menar Laub och Sampson (2003:39). Carlsson (2012) gör ett liknande resonemang när han identifierar bildandet av en familj, stabila relationer, arbete och sysselsättningar som vändpunkter som i sin tur ofta leder till att individen gör val som möjliggör ett annat liv. Författaren menar att vändpunkter ofta mistas för en enda enskild händelse och betonar sammanhanget och de bakomliggande processerna, något han menar att Laub och Sampson fokuserat för lite på i sin forskning.

Ett annat viktigt begrepp i Laub och Sampson (2003) forskning är *desistance* som vi menar skulle kunna översättas till *avståndstagande* från kriminalitet, vilket är det begrepp vi använder genomgående i studien för att beskriva detta. När en individ helt tar avstånd från kriminalitet kan hen ha lyckats med *desistance*. Laub och Sampson (2003:20) menar att det inte är möjligt att sätta en tidsgräns på begreppet *desistance* då risken för återfall alltid finns. Vändpunkter är således något som pekar ut olika riktningar på den krokiga vägen mot ett helt och fullt avståndstagande från kriminella handlingar, ett *desistance*.

Som tidigare nämnts har Laub och Sampson identifierat ett antal vändpunkter som enligt dem uppkommer som chanser till förändring under livet. De menar att tillgång till arbetsmarknaden är viktigt för att ta avstånd från brottslighet och också minimera risken för återfall - detta då ett arbete ofta erbjuder struktur och rutiner. Av samma anledning kan det också underlätta med exempelvis fritidsaktiviteter eller andra sysselsättningar som hjälper till att skapa en hållbar struktur fri från destruktiva livsstilar som kriminalitet. Detta beror enligt

Laub och Sampson (2003) på struktur och att denna struktur leder till en ordnad vardag. Även Carlsson (2012:3) menar att arbete och sysselsättningar såsom fritidsaktiviteter erbjuder rutiner och möjlighet till ett annat liv.

Cusson och Pinsonneault (1986:72-75) menar att en plötslig, chockartad händelse har stor inverkan på beslutet att ta avstånd från kriminalitet. Författarna ser att det oftast är en tragisk händelse i samband med sista brottet man begår som får en individ att upphöra med brottslighet. Cusson och Pinsonneault (1986:79) visar i sin studie att brottslingar tänker mer realistiskt, och blir alltmer försiktiga och mognar med åldern.

Laub och Sampson (2003) gör liknande slutsatser och menar att de som ej återfaller i brottslighet verkar ha börjat se på livet mer mogna glasögon. Forskarna drar även slutsatsen att ett kriminellt beteende i relation till förmågan att avstå kriminella handlingar har en åldersrelaterad förklaring. Många av männen de intervjuat har helt enkelt beskrivit det som att det inte passar en äldre person att vara kriminell då detta kan anses som omoget beteende.

Laub och Sampson (2001) har även i sin forskning funnit att föräldraskap kan vara en bidragande faktor till varför individen bestämmer sig för att avsluta sin brottsliga karriär då föräldraskapet kan inge en känsla av omhändertagande och ansvar. Ett liknande resonemang görs av Rydén-Lodi et al (2005) som i sin studie presenterar tankar om att mognad och insikter vad gäller riskerna med den kriminella livsstilen påverkar avståndstagandet från brottslighet.

2.2 Sociala band

Ett annat tema och begrepp som återkommer i forskningen kring avståndstagandet från kriminalitet är *sociala band*. Forskningen kring sociala bands betydelse utgår i stor grad från en teori kallad *Kontroll och sociala band teorin* författad av Hirschi (1969). De relationer en individ har inom de grupper hen tillhör kallas för sociala band. Denna teori bottnar i tesen att individer med starka sociala band till det konventionella samhället i högre grad avstår från kriminalitet (i bemärkelsen att de aldrig inleder en kriminell bana) men också att personer med starka konventionella sociala band har en större förmåga att ta avstånd från brott än de som saknar detta. Avsaknaden av konventionella sociala band kan leda till att en individ begår

handlingar som ligger i dennes intresse, men som inte motsvarar de rådande samhällsnormerna, exempelvis på detta är kriminella handlingar (Hirschi, 1969:16-26).

Laub och Sampson (2003) inspireras av Hirschi (1969) och belyser vikten av starka sociala band för att avstå kriminella handlingar och använder detta begrepp för att beskriva upprätthållandet av en laglydig livsstil och att lyckas avstå från kriminella handlingar. De menar att socialt stöd från familjemedlemmar och vänner är viktigt för att lyckas bryta med kriminalitet och i och med detta uppnå desistance. Författarna menar dock att individens egen vilja är avgörande och utan att denna finns spelar de nya sociala banden mindre roll. Sampson och Laub (1997:18) menar att sociala band som innebär kriminalitet inom familjen även kan leda till att avståndstagandet försvåras.

Som tidigare nämnts är äktenskap starkt kopplat till mäns förmåga att upphöra med brott. Detta går också att härleda till tankarna om de konventionella sociala bandens förtjänst. Giftermål innebär ofta möjligheter till nya sociala band, detta leder ofta till nya, mindre destruktiva anknytningar och också starkare anknytning till sin partner. Detta menar Laub och Sampson (2003:42) i sig självt brottspreventivt då man upplever sig få för mycket att förlora på att begå brott. Carlsson (2014) menar även han att bildandet av en familj samt stabila relationer som leder till nya sociala band.

Carlsson (2012:12) menar att individer med starka sociala band i större utsträckning gör val som leder till ett annat liv och då skaffar sig relationer med icke-kriminella som gör det möjligt att upprätthålla ett liv fritt från kriminalitet.

Chylicki (1992) håller med ovan nämnda forskare om att anledningarna till att personer som lyckats upphöra med kriminalitet till stor del går att härleda till sociala band. De som upphört med kriminalitet hade ofta starka band till icke-kriminella individer och rädslan att förlora dessa hade stor inverkan på upphörandet. Författaren menar att personerna som lyckades bryta med den kriminella livsstilen inte i lika hög grad identifierade sig som kriminella jämfört med de som återföll i brott.

2.3 Unga vuxnas avståndstagande från kriminalitet

Lalander (2009) understryker hur viktigt det är för samhället att hjälpa ungdomar som befinner sig i kriminalitet. Forskaren menar att samhället gör det svårare för ungdomarna att bli kvitt kriminaliteten - snarare än att skulden skulle ligga på ungdomarna. Han menar att det faktum att man finns i brottsregistret eller saknar gymnasial- eller eftergymnasial utbildning är företeelser som försvårar individens inträdande på arbetsmarknaden. Som ett resultat av detta blir ungdomarna fast i den kriminella livsstilen (Lalander, 2009:261).

I samma anda menar Rydén- Lodi (2008) att hon i sitt resultat kan se att fängelsestraff ofta inte haft någon positiv påverkan på ungdomarna utan att detta istället kunde bidra till negativa effekter. Kritiken grundar hon i det faktum att många av ungdomarna faktiskt genomgått många av de insatser som erbjuds inom ramen för kriminalvårdens- tillika socialtjänstens verksamhet men fortfarande utförde kriminella handlingar.

Nilsson och Estrada (2009) har jämfört personer som lyckats ta avstånd från sin kriminella bana i ung ålder med individer som inte lyckats bryta och fortfarande är kriminella. Författarna hävdar att det som förenar de som fortsatte sin brottsliga bana även efter tonåren bland annat var en bakgrund av mer problematiska uppväxtförhållanden, att de med vad de benämner som en resurssvag uppväxt i större utsträckning är fortsatt kriminella (Nilsson & Estrada, 2009:33).

BRÅ (2009:9) visar i linje med detta att en stark anknytning till minst en förälder, samt en trygg och konsekvent fostran är faktorer som underlättar när unga vuxna senare skall lyckas ta avstånd från kriminalitet. Nilsson och Estrada (2009) menar också att arbete och förhållande är två viktiga faktorer som förenar de tidigare kriminella ungdomarna som nu lyckats upphöra med brott. Andra exempel författarna nämner är att bli dömd till fängelse eller att få barn (Nilsson & Estrada 2009:5). Samma författare tycker sig kunna se att de ungdomar som fortsätter sin kriminella bana som vuxna hamnar i en sämre välfärdssituation i vuxen ålder (Nilsson & Estrada 2009:3).

Chylicki (1992) berättar i sin studie om ett antal orsaker han identifierat som avgörande i relation till avståndstagandet från brottslighet: uppväxtförhållanden (här kan både uppväxtmiljö och relationer spela roll), missbruksproblem (den enskilt största skillnaden

mellan de som återfallit och de som fortsatt sin kriminella bana) samt den effekt som myndigheters- tillika samhällets stödåtgärder har på den enskilde. Åldern är även en betydelsefull faktor till avståndstagande från kriminalitet. Ytterligare en faktor som kan bidra till avståndstagande från kriminalitet är att individen tröttnat på den kriminella livsstilen och upplever den tillvaron som påfrestande (Chylicki, 1992:47, 234–235).

Författarna Rydén-Lodi et al (1996) ser att bidragande faktorer till avståndstagande från brott går att koppla till familj och relationsbildning, att exempelvis skaffa barn eller leva i en stabil relation. Vidare identifierar man att specifika händelser såsom brutala misshandelsfall, fängelsevistelser eller drogrelaterade upplevelser kan vara orsaker till avståndstagande från kriminalitet. Andra faktorer som skiljer de som brutit med kriminaliteten och de som fortsatt sin kriminella bana är missbruk, familjer och vänners stöttande speciellt i krissituationer. Slutligen menar (Rydén-Lodi, 2008:64) att det krävs att individen är motiverad till att förändras och har förmågan att tro på förändring.

3. Metod

Nedan presenteras de metodologiska överväganden som legat till grund för denna studie.

3.1 Vetenskapsteoretisk ansats

Denna studie inspirerades av det hermeneutiska synsättet. Westlund (2009:61ff) menar att hermeneutiken är en metod som är lämplig i kvalitativa studier som handlar om att tolka, förstå och förmedla. Detta är en lämpligt vetenskapsteoretisk grund för denna studie då den är av det kvalitativa slaget och att med hjälp av semistrukturerade intervjuer få tillgång till informanternas personliga erfarenheter och beskriva dessa för att bidra till förståelse.

Inom hermeneutiken är tolkningar centralt. Hermeneutiken kännetecknas också av att informanterna har utrymme att utveckla sina egna erfarenheter och upplevelser, detta utan att bli alltför vägleda eller styrda, vilket föranleder valet av semistrukturerade intervjuer som intervjumetod. Under arbetet med denna studie görs tolkningar som ligger till grund för resultat och analys. När man gör tolkningar av insamlat material gör man detta genom att jämföra den egna tolkningen mot vad som framkommit i tidigare forskning som för studien är relevant. Här igenom får forskare en bekräftelse på om tolkningen finns återgiven tidigare (ibid.).

Författaren beskriver också att förförståelse spelar en stor roll i hermeneutisk tolkning. Att vara medveten om sina fördomar och förutfattade meningar är en viktig del i det hermeneutiska synsättet och har varit viktigt under arbetet med vår empiri och tolkningsprocessen av denna (ibid.). Valet av teori bidrar till en medveten förförståelse av materialet då dessa teoretiska glasögon påverkar hur tolkningen görs av det material vi genom intervjuer samlat in. Vi pendlar mellan vår förförståelse och tolkningen av de enskilda intervjuerna för att bilda oss en uppfattning av helheten. Genom att göra en vad man inom hermeneutiken kallar mogen tolkning och se delen (i vårt fall intervjuerna) i förhållande till helheten (hela vår empiri) får vi som forskare möjlighet att göra en relevant tolkning av vårt material. Desto flera delar eller texter som stöder tidigare forskarens tolkning, desto rimligare blir den (ibid.).

Detta innebär också att vi inte kan beskriva denna studie som varken induktiv eller deduktiv, då den hermeneutiska tolkningen gör att vi snarare pendlar mellan dessa synsätt. Vi har ingen hypotes som skall testas men vår tolkning är inspirerad av teori och tidigare forskning. Denna syn inom den hermeneutiska metoden kan liknas vid en spiral där man dels söker efter nya tolkningar samtidigt som man gräver djupare för att skapa förståelse (Westlund, 2009:61ff).

3.2 Valet av kvalitativ metod

Bryman (2011:40) beskriver två typer av metoder att använda sig av vid forskning: kvalitativ samt kvantitativ metod. Denna studie grundas i den kvalitativa forskningsmetoden. Här används ord för att tolka olika synsätt och ambitionen är att skaffa sig en förståelse. Kvalitativ metod lämpar sig väl för att tolka människors personliga uppfattningar och upplevelser. Syftet som ligger till grund för denna uppsats anser vi rimmar väl med den kvalitativa metodens förtjänster då ambitionen varit att beskriva och förstå.

Bryman (2011:41) menar att den kvalitativa metoden fokuserar på hur vi uppfattar vår sociala verklighet, med bakgrund av problemformuleringen samt vårt syfte och de frågeställningar som ligger till grund för denna studie anser vi att valet av denna metod rimmar väl med dessa resonemang.

3.3 Val av intervjumetod

När man vill undersöka hur människor upplever någonting förespråkar Bryman (2011:415) den kvalitativa forskningsintervjun. Med tanke på studiens ambition att bidra till förståelse går detta i linje med Brymans (ibid.) resonemang. Denna uppsats empiri baseras på semistrukturerade intervjuer. En intervjuguide (bilaga 1) har varit till stöd då vi genomfört dessa.

Valet av intervjumetod grundar sig i Brymans (2011:415-416) tankar kring de semistrukturerade intervjuernas förtjänster då denna intervjuform erbjuder större flexibilitet än exempelvis strukturerade intervjuer. Flexibiliteten har inneburit att vi har kunnat växla mellan teman och informanterna har själva fritt kunnat forma sina svar och lagt tyngd i sina berättelser på det som varit viktigt för dem. Att göra helt ostrukturerade intervjuer ansågs inte

vara en lämplig intervjumetod då detta riskerat leda till att samtalen inte fokuserats kring det vi haft för avsikt att beskriva och förstå.

Bryman (2011:206) menar vidare att frågornas ordningsföljd i den semistrukturerade intervjun kan variera och att frågorna är mer öppet formulerade jämfört med den strukturerade intervjun, detta är också något vi hänsyn till i intervjuguide. Detta har också betytt att intervjuerna sett olika ut beroende på vad informanterna berättat om och ansett mest relevant för dem. Den semistrukturerade intervjumetoden har erbjudit en möjlighet att genom dialog med informanterna få förståelse för hur de själva upplevt sin verklighet samt att ställa följdfrågor, detta har i sin tur hjälpt till att bygga en tillit mellan oss som intervjuare och informanterna.

3.4 Urval av informanter

Med tanke på vårt syfte har det varit av stor vikt att vi hittat informanter med erfarenheter av det vi haft som ambition att beskriva och förstå (Bryman, 2011:434). Att göra ett urval på detta vis kallar Bryman (ibid.) för ett målstyrt urval. På detta vis har intervjuer med individer med erfarenheter av ovanstående blivit vår empiri. I urvalsprocessen har en *gatekeeper* används (Bryman, 2011:384-385), det vill säga en person som genom sitt kontaktnät lett oss vidare till potentiella informanter. Vi använde i denna roll en bekant till en av författarna som tidigare arbetat på KRIS (bilaga 3), en frivilligorganisation där före detta kriminella är aktiva och arbetar i syfte att hjälpa andra i samma situation som de själva tidigare har varit i och i nuläget arbetar han med behandling inom missbruksvården. Det skall sägas att han inte behandlat eller arbetat med informanterna utan de är kontakter från tiden som aktiv inom KRIS och personer han kommit i kontakt med genom organisationen NA (bilaga 3). Gatekeepern har enligt egen uppgift frågat personerna via telefon. Efter detta fick vi en lista bestående av femton namn på personer som kunde tänka sig att vara med. Sju av de personerna har vi sedan intervjuat.

Utan gatekeeper hade det varit svårt för oss att komma i kontakt med de informanter som krävts för att denna studie skulle kunna genomföras. Ytterligare önskemål gällande informanterna var att de vid intervjutillfället skulle vara myndiga och att de upphört med brott innan de fyllt 26, detta är den avgränsning vi gjort sett till begreppet *unga vuxna* som vi

använder genomgående i studien. Det var också ett krav att informanterna nu lämnat det kriminella livet bakom sig och idag lever icke-kriminella liv.

I starten av denna studie hade vi för avsikt att intervjua individer med erfarenheter av både kriminalitet och missbruk, detta var också formulerat i vårt inledande syfte. Under studiens gång beslutades dock att syftet med denna studie var att förstå och beskriva unga vuxnas erfarenheter av att lyckas ta avstånd från kriminalitet snarare än att bli kvitt sitt missbruk. Givetvis kan missbruksaspekten spela en roll i huruvida man lyckas bryta med kriminaliteten eller ej, detta visar bland annat utredarna i BRÅ:s (2012) rapport. Detta kan dock ha påverkat resultatet då de personer vi intervjuat också har erfarenheter av narkotikamissbruk.

En annan aspekt gällande urvalet var att vi inledningsvis satte upp en gräns om två år gällande hur länge intervjupersonerna skulle varit fria från kriminalitet. En av intervjuerna kom dock att göras med en person som varit fri från kriminalitet en kortare period. Detta uppstod då denna person vid intervjutillfället fått information från den från början tillänkta intervjupersonen att han skulle intervjuas istället, detta utan vår vetskap. Denna intervju har ändå används i resultat/analys då den empiri denna intervju gett faller inom ramen för det syfte som ligger till grund för denna uppsats.

3.5 Genomförande

För att genomföra våra intervjuer skapade vi en intervjuguide (bilaga 1) med olika teman utifrån studiens frågeställningar för att dela in intervjun i olika delar. Detta enligt Brymans (2011: 419-420) rekommendationer om hur man skapar en tillförlitlig intervjuguide.

Intervjuguiden fungerade som ett stöd under intervjuerna men det har också varit viktigt att kunna vara flexibel och anpassa intervjuerna efter vad intervjupersonerna berättade och ansåg viktigt.

På grund av avståndet mellan intervjupersonerna, samt att författarna till denna studie bor långt ifrån varandra delades intervjuerna upp. För att vara insatta i materialet har vi båda lyssnat på inspelningarna och läst varandras transkriberingar. Alla intervjuer har varit mellan 45-60 minuter. Intervjuerna har spelats in med hjälp av dator eller en telefon med

inspelningsfunktion. Detta för att viktig information inte glömts bort då vi kunnat koncentrera oss fullt ut på samtalet.

3.6 Metodens förtjänster och begränsningar

Valet av den kvalitativa metoden har medfört ett antal möjligheter. Den kvalitativa metoden har i denna uppsats erbjudit möjlighet att på ett djupare plan förstå unga vuxna före detta kriminellas erfarenheter om vändpunkter som för dem varit till hjälp för att ta avstånd från kriminalitet (Bryman, 2011:351- 353). Med djupare förståelse menas här att kvalitativa, semistrukturerade intervjuer har givit möjlighet att ställa följdfrågor kring det som vi under samtalen uppfattat som särskilt intressant att fånga upp som delar i samtalet. Dessutom har informanterna haft möjlighet att utveckla det de ansett intressant för deras situation och berättelse.

Intervjupersonerna har också kunnat förklara vad de menar med vissa svar som vi upplevt som komplexa. De har kunnat utveckla sina resonemang då de haft tid att uttrycka sig fritt. Detta har erbjudit en flexibilitet och då ett samtal inriktat på förståelse och således också en större möjlighet för oss som intervjuare att få en djupare inblick kring det vi haft som ambition att förstå och beskriva. Detta är också grundat i Brymans (2011:371) resonemang om att en kvalitativ forskare bör sträva efter att ha en bra relation till de personer som studeras för att forskaren ska kunna uppfatta världen på samma vis som informanterna.

Valet av kvalitativ metod har dock fört med sig en del begränsningar. En första begränsning gällande den kvalitativa metoden är att det inte på samma vis som med en kvantitativ forskning är möjligt att generalisera resultatet på en större population. Urvalet är inte problemfritt då det målstyrda urvalet innebär ett icke-sannolikhetsurval vilket gör det svårt att replikera. Urvalet har även påverkats utifrån att vår gatekeeper hjälpt oss att hitta personer som vi sedan frågat om intresse och senare intervjuat (Bryman, 2011:392).

3.7 Metodens tillförlitlighet

Bryman (2011:351) har presenterat ett antal begrepp som vi använder för att ge en genomgång av denna studies kvalitet, *tillförlitlighet* och *äkthet* (Bryman, 2011:352- 353). För

att en studie skall betraktas som tillförlitlig, menar Bryman (2011:354), krävs att den är pålitlig, överförbar, trovärdig samt att studiens upplägg erbjuder möjligheter för andra att kunna styrka resultaten (ibid.).

Bland annat har vi gjort studien trovärdig genom att följa rekommendationer om uppsatsskrivande från socialhögskolan i Lund (Socialhögskolan, 2015) och genom detta kan läsaren granska de olika delarnas vetenskaplighet. Vi redovisar också att vi tagit del av tidigare forskning kring för denna studie relevant område samt motiverar vårt metodval med väl underbyggda resonemang för att visa på trovärdigheten i våra tankegångar då de går att följa till trovärdiga källor och forskare (Bryman, 2011:354- 355).

Vad gäller överförbarhet är denna generellt låg inom kvalitativa intervjustudier. För att denna studie skall kunna gå att överföra till en annan miljö ger vi dock en klar bild kring urvalet, vilka informanterna är samt hur vi gått tillväga (Bryman, 2011:255). Detta anses vara metoder som gör det möjligt att höja graden överförbarhet på en kvalitativ studie.

Pålitligheten ökats genom att vi spelat in samt transkriberat våra intervjuer. Detta arbete finns beskrivet i denna studie. Genom att läsaren i metoddelen har möjlighet att följa arbetet med studien har vi skapat en transparens som vi anser nödvändig för att öka pålitligheten. (Bryman, 2011:355).

Möjlighet att styrka, bekräfta och konfirmera är enligt Bryman (2011:357) tätt sammankopplat med förförståelse och att inte låta personliga uppfattningar genomsyra arbetet. Att vara objektiv är svårt, då man som människa mer eller mindre har uppfattningar och föreställningar om hur andra människor är och vad de berättar om. Vi har däremot försökt vara medvetna om detta och uppmärksamma på varandra samt vår förförståelse inom ämnet. Förförståelsen och vår relation till ämnet har vi beskrivit i denna studie. Att göra en relevant intervjuguide (bilaga 1) var också något som vi ansåg viktigt ur denna aspekt.

Vad gäller äkthet menar Bryman (2011) att det är av stor vikt att studien skall ge en relevant bild av det som studerats, att läsaren skall få en tydlig bild av empirin. Det har därför varit viktigt att göra en genomarbetad analys där alla informanter finns med som empiri. Äktheten har också tagit hänsyn till bland annat genom att använda intervjupersonernas egna ord i citaten från intervjuerna. Ambitionen har då varit att läsaren genom dessa skall kunna få en

bild av empiri och då tydligt kunna följa våra slutsatser samt jämföra våra tolkningar av materialet med intervjupersonernas egna berättelser (Bryman, 2011:357).

3.8 Analysmetod

Ett tillförlitligt sätt att arbeta med intervju material är att spela in intervjun för att sedan transkribera den (Asper, 2007:149). Bryman (2011:431) menar att det är av stor vikt att transkribering av intervjuer sker så korrekt som möjligt för att citaten skall bli så korrekt återgivna som möjligt, det är dessa rekommendationer följt i vårt transkriberingsarbete. För att bearbeta material har vi i ett första led gått igenom materialet genom att läsa de transkriberade intervjuerna vid flera tillfällen med ambitionen att inte påverkas nämnvärt av vår förförståelse (Westlund, 2009:61ff). I nästa led har vi jämfört och försökt urskilja huvuddrag i intervjupersonernas berättelser men också bilda en uppfattning om vad hela materialet säger oss. Med inspiration från det hermeneutiska synsättet användes teori samt relevant forskning och på detta vis har våra tolkningar speglats, detta för att kunna belägga vetenskapligt vad vårt material säger (ibid.).

På detta vis har vi hittat samband eller andra intressanta aspekter som är relevanta för analysen och resultatet. De teman vi återfann i materialet har använts för att utforma resultat/analys del. Vi har sedan refererat det centrala i intervjupersonernas berättelser och använt ett eller fler kärnfulla citat under varje tema. Inom hermeneutiken finns ingen analysmetod som är huggen i sten, men en rekommendation är att transkriberat material analyseras genom att det läses som en ständig dialektik mellan delar och helhet. Förståelse för helheten kan inte uppnås enbart av delarna och delarna kan inte förstås utan helheten (ibid.). På detta vis kan man bidra till ny förståelse (ibid.) vilket varit ambitionen i analysarbetet. Med hjälp av denna metod anser vi att vi har kunnat bilda oss en uppfattning om helheten av vår empiri men också genom våra teoretiska glasögon förstå materialet.

Det har varit viktigt att använda en stor mängd av den empiri vi samlat in. Detta för att ge läsaren möjlighet att se om tolkningarna är trovärdiga. När vi i analysen återger citat är dessa försiktigt redigerade. Med detta menar vi att vissa ord är borttagna jämfört med den ursprungliga transkriberingen - detta kan vara ord eller uttryck som exempelvis "va?" eller "euh". Detta är gjort då dessa ord försvarar läsbarheten i citaten och då bedömningen gjorts att de inte är av relevans i sammanhanget. I övrigt är citaten återgivna ordagrant.

3.9 Artikel- och litteratursökning

För att till en början orientera oss i kunskapsläget inleddes detta arbete med sökningar på sökmotorerna Libris, Google Scholar, LUBsearch samt i viss mån även Google. Detta gjordes inledningsvis genom sökord som är att betrakta som mer generella än de som senare skulle komma att användas. Inledningsvis användes sökord som kriminalitet, ungdomskriminalitet, återfallskriminalitet.

Vi gjorde i nästa led snävare sökningar på samma sökmotorer som ovan nämnts. Denna gång användes främst begreppen turning points, vändpunkter, exitprocesser samt desistance (ett ord vi bedömt ligger nära avståndstagande från kriminalitet). Urvalet av de studier vi presenterar under avsnittet tidigare forskning är gjort med hänsyn till att det är dessa studier som vi ansett mest relevanta för denna uppsats. Många forskare har kommit fram till liknande slutsatser varför ett urval gjorts där de studier presenterats som bäst beskriver denna studies centrala teman. En svårighet har varit att just tematisera denna forskning då exitprocesser och vändpunkter är komplexa och ofta mångbottnade processer.

3.10 Arbetsfördelning mellan författarna

Arbetsfördelningen under uppsatsarbetets gång har hela tiden diskuterats. Under de första veckorna gjorde vi gemensamma samt individuella genomläsningar av tidigare forskning samt teori. Gällande skrivande har en uppdelning skett varefter vi använt oss av Skype för att synkronisera texterna i de olika delarna. Intervjuerna har skett individuellt på grund av avstånd samt tidsbrist. Vi har sedan läst igenom varandras transkriberingar samt lyssnat på de inspelade intervjuerna. Analys- och resultat del samt slutdiskussion har gjorts gemensamt då diskussionen har varit viktig för att få dessa delar så reflekterande och genomarbetade som möjligt.

3.11 Förförståelse

Det skall sägas att vi som ligger bakom denna studie har arbetat eller arbetar med personer som varit/är kriminella. Vi anser att detta har bidragit förförståelse inom området.

Förförståelse kan förklaras som de förväntningar, förkunskaper eller åsikter som man har om ett visst ämne innan man genomför en studie (Birkler, 2008:101ff). Vi har under arbetet med denna studie diskuterat vår förförståelse inom området kriminalitet och är övertygade om att

denna framförallt är positivt, detta då vi är vana att samtala med personer som har erfarenheter likt våra informanternas. Det kan dock ha bidragit till vilka frågor som ställts under intervjuerna, då vi förmodligen undermedvetet haft en bild av hur kriminella är och livet de levte. Vi är medvetna om att detta på intet vis är homogena grupper men tror ändå att detta kan ha påverkat, dock har vi gjort vårt bästa för att inte låta fördomar och undermedvetna bilder av före detta kriminella påverka intervjuernas gång och resultatet. Detta har bland annat gjorts genom det faktum att intervjupersonerna pratat fritt utan ledande- och allt för många frågor från vår sida.

Även det faktum att vi tagit del av omfattande mängd forskning kring kriminalitet och vändpunkter, samt användandet av Ebaughs (1988) teoretiska glasögon är något som påverkat resultatet då vi använt detta i tolkningsprocessen av empirin.

3.12. Etiska överväganden

I detta avsnitt presenteras de etiska överväganden som legat till grund för denna studies genomförande. Vi förhåller oss här till de krav Vetenskapsrådet (2002) satt upp.

Informationskravet

Till detta har ställning tagits genom att i ett första led låta gatekeepern informera de potentiella intervjupersonerna om syftet med denna uppsats. Dessutom har ett informationsbrev skickats till deltagarna (bilaga 2) Syftet har sedan förklarats ytterligare när vi kommit i kontakt med intervjupersonerna. Vidare har det varit viktigt att intervjupersonerna känt till att deltagandet är frivilligt och att man när som helst kan välja att avbryta intervjun och dessutom få inspelat material raderat (Vetenskapsrådet, 2002:7).

En del i informationskravet handlar om att intervjupersonerna behöver känna till de risker för obehag som har funnits under de intervjuer vi genomfört (ibid.). Detta har varit särskilt viktigt då vår studie berört delar i intervjupersonernas liv som varit problematiska. Till att börja med har informanterna brutit med sitt kriminella liv. Det har dock varit viktigt att de personer som valt att delta i studien varit medvetna om att intervjuerna kan komma att behandla känsliga ämnen och att detta i sin tur kan medföra ett behov av att prata med någon, professionellt eller med en närstående. Gatekeepern valde därför ut potentiella informanter som han visste är eller

tidigare varit aktiva inom KRIS eller NA, då detta varit en trygghet för att de då kan vända sig dit om de skulle känna ett behov av det.

En intervju genomfördes med en person som varit fri från kriminalitet i två månader. Då vi ansåg att detta var en kort tid ville vi i denna intervju försäkra oss ytterligare om att denna person hade fått information kring vad intervjun skulle komma att handla om samt att han hade det stöd runt sig som han kände att han behövde. Personen påtalade att han ville berätta sin historia, att han hade stöd av organisationen KRIS - vid behov dygnet runt, att han hade bra kontakt med myndigheter och genom KRIS möjlighet till utomstående samtalskontakter om han skulle behöva. Detta gjorde att vi ändå valde att genomföra denna intervju och använda materialet.

Samtyckeskravet

Hänsyn till samtyckeskravet har tagits genom att i ett första led i urvalet använda en gatekeeper som tagit kontakt med en grupp potentiella informanter som då haft möjlighet att tacka nej redan när gatekeepern frågat om intresse för att delta i denna studie. I början av varje intervju frågade vi återigen om samtycke från våra intervjupersoner (Vetenskapsrådet, 2002:9-11). Ingen av intervjupersonerna avböjde varför intervjuerna genomfördes efter deras godkännande.

Konfidentialitetskravet

Konfidentialitetskravet behandlar den del av forskningen som innebär hantering av personuppgifter. Det har varit viktigt att obehöriga inte haft tillgång till uppgifter om personerna som ingår i studien, varför vi behandlat dessa varsamt och sedan raderat inspelningarna av intervjuerna samt transkriberingarna. Vidare har vi anonymiserat personerna genom att byta namn och ändrat personliga fakta som skulle kunna ha lett till att någon som tar del av materialet vet vem det rör sig om. Också namn på städer och platser och utelämnat eller ändrat. Gatekeepern har som sagt frågat en mängd potentiella informanter som varit lämpliga utifrån syftet med studien. Efter att vi fått en lista med 15 personer kontaktade vi sedan sju av dem som vi genomfört intervjuer med. Detta för att kunna garantera anonymiteten i relation till gatekeepern (Vetenskapsrådet, 2002:12).

Nyttjandekravet

Vi har också utgått från nyttjandekravet som innebär att de uppgifter man samlar in om enskilda personer bara skall användas till själva forskningsfrågan (Vetenskapsrådet, 2002:14). Till sist har vi erbjudit intervjupersonerna att ta del av det slutliga resultatet av denna studie i form av ett exemplar av uppsatsen.

4. Teoretisk referensram

I detta avsnitt presenteras de teoretiska utgångspunkter som ligger till grund för denna studie.

4.1 Definitioner, teorins relevans och centrala begrepp

Som grund i den teoretiska referensram som finns i denna studie finns begreppet vändpunkter. Detta begrepp är som tidigare nämnts återkommande i forskning om kriminalitet och avståndstagandet från densamma. Som teoretiskt begrepp i denna studie använder vi oss av Ebaughs (1988) definition av vändpunkter. För sociologen Ebaugh innebär en vändpunkt en händelse som ökar individens medvetenhet kring faktumet att en förändring måste ske. Denna händelse kan se olika ut och leda individer i olika riktningar. Gemensamt för dessa vändpunkter är dock att de är ett viktigt steg i den beslutandeprocess som för en individ kommer att leda till förändring, en role-exit (rollutträdande). Ebaugh förklarar rollutträdandet på följande vis: "Role exit is the process of disengagement from a role that is central to one's selfidentity and the reestablishment of an identity in a new role that takes into account one's ex role. Role exit is a social process that occurs over time" (Ebaugh, 1988:22-23).

För att en vändpunkt skall vara möjlig för en individ att identifiera och sedermera använda som en role-exit, genomgår man således en social process över tid, det är denna process som av Ebaugh benämns som exitprocess. Vändpunkter och exitprocess skall således inte förväxlas som samma begrepp. Detta då vändpunkter är en del av en större exitprocess som innebär att en individ går igenom flera olika faser (ibid.).

Då denna teori är en så kallad fasmodell har den varit ett lämpligt verktyg för att efter intervjuerna kunna studera och analysera de vändpunkter intervjupersonerna beskrivit samt den process i samband med dessa som Ebaugh (1988) benämner som en exitprocess.

Vi använder således författarinnans begrepp vändpunkter för att identifiera riktningförändringar i intervjupersonernas berättelser - vilket håll dessa vändpunkter leder bestäms av intervjupersonernas berättelser, dock har ingen av intervjupersonerna talat om händelser som försvårat deras process från kriminell till icke-kriminell, möjligen på grund av att syftet med studien var att förstå hur de lyckades ta avstånd och inte varför de inte lyckades.

Begreppet exitprocesser används istället för att beskriva hela den process det innebär att gå från kriminell till icke-kriminell.

Flera forskare menar att det finns anledning till att vara kritisk till fasmodeller. Detta då individer är och beter sig på olika vis och att de därför svårt att definiera faser som människor går igenom (Berghlund, 2007:45). Ebaugh (1988:24) tar själv upp denna problematik och menar att det är viktigt att vara medveten om detta.

Waquant (1990) lyfter fram kritik mot Ebaughs modell då empirin som ligger till grund för forskningen till stor del består av rollbyten ur ett professionsperspektiv. Författaren menar vidare att denna teori inte tar hänsyn till specifika svårigheter som kan uppstå i samband med rollbyten när man lämnar en avvikande roll (som exempelvis kriminell). Detta då en sådan process kan innebära särskilda svårigheter (ibid.).

Det har varit centralt för denna studie att Ebaughs (1988) teori använts flexibelt. Det är bland annat på grund av teorins bredd som vi valt att använda denna allmänna modell snarare än en teori som är författad utifrån endast kriminologiska perspektiv. Detta då en sådan teori riskerat att bidra till en snävhet och en utgångspunkt där man betraktar individerna som endast föredetta kriminella snarare än individer med unika erfarenheter.

Valet av denna teori grundar sig också i Ebaughs (1988:8f) resonemang om att en fasmodell av detta slag är nödvändig för att förstå hela den process som ett rollbyte innebär. Något som författaren menar skulle vara omöjligt med socialisationsteorier (ibid.). Genom tidigare forskning analyserar vi även empirin utifrån relevant litteratur som komplement till denna teori.

4.2 Ebaughs exitteori och dess stadier

Helen Fuchs Ebaughs teori om exitprocesser behandlar individer som lämnar en roll bakom sig, för att istället träda in i en ny roll som då blir individens nya identitet. *Exitprocessen* utgår från fyra olika stadier som en individ genomgår. De fyra olika stadier i exitprocessen är: Det första tvivlet, sökandet efter alternativ, vändpunkten samt skapandet av ex rollen (Ebaugh, 1988:1).

4.2.1 Det första tvivlet

Denna första del i exitprocessen sker i och med det första tvivlet på den roll som individen identifierar sig med, detta sker i de flesta fall omedvetet. Ofta sker detta när den roll som så länge tagits för given av en individ inte längre känns bekväm och börjar ifrågasättas. Detta första tvivel är att betrakta som ett första steg i processen i ett rollutträdande, en role-exit. Ebaugh (1988:75) menar att den tid som en individ befinner sig i denna fas är högst individuell men kan vara ända upp till flera år.

Varför uppstår då detta tvivel? Ebaugh identifierar bland annat att detta har att göra med organisatoriska förändringar i en viss miljö där individen befinner sig. Förändringarna leder då i sin tur till att individen inte känner att hen är kompatibel med den miljö hen befinner sig i, att hens behov inte blir uppfyllda genom organisationen hen befinner sig i. Det kanske uppstår nya värderingar eller andra förändringar i en organisation som en individ inte vill relateras till. Det blir alltså en krock mellan individens roll och huruvida man trivs med den i den miljö man befinner sig - behoven tillfredsställs inte längre och ett tvivel kan uppstå (Ebaugh, 1988:76).

Specifika händelser är också något som kan sätta igång ett tvivel. Ebaugh nämner som exempel att en missbrukare eller kriminell som blir lämnad i en relation med en partner till följd av missbruksproblemen eller kriminaliteten kan börja tvivla. Ebaugh talar också om att detta tvivel kan uppstå som en följd av en känsla av utbrändhet (Ebaugh, 1988:66).

4.2.2 Sökandet efter alternativ

Tvivlets efterföljare tillika processens andra steg är rollprövning eller sökandet efter alternativ. Individen testar i denna fas olika roller, den gamla och sökandet efter nya, vilka nya roller som testas beror på vilka individuella och strukturella förutsättningar och möjligheter individen besitter (Ebaugh, 1988:93). Målet är att hitta en roll som passar individen bättre än sin nuvarande roll (Ebaugh, 1988:87).

Denna period består främst av att individen väger fördelar mot nackdelar med den aktuella rollen samtidigt som individen söker efter alternativa roller (Ebaugh, 1988:87). Under denna

tid är stöd från vad Ebaugh kallar *signifikanta andra* en central del då detta underlättar förändringsprocessen (Ebaugh, 1988:101).

4.2.3 Vändpunkten

Vi är nu framme vid den tredje delen av exitprocessen; *vändpunkten*, det slutliga beslutet kring rollbyte tas. En viktig punkt inträffar här, vilka kan vara både objektiva händelser men också känslor som förtvivlan. Vändpunkten är ofta relaterad till yttre händelser i individens liv. Detta kan vara exempelvis erbjudande om anställning, relationsskapande eller ett fängelsestraff (Ebaugh, 1988:123). I denna fas menar författaren att det finns fem olika typer av vändpunkter:

1. *Specifika situationer/ händelser* som dödsfall eller andra traumatiska situationer. Situationer som dessa skapar ofta en osäkerhet och tveksamhet inför rollen (Ebaugh, 1988:125ff).
2. *Droppen som får bägaren att rinna över*, eller en känsla av “nu är det nog”, så beskriver Ebaugh denna andra vändpunkt (ibid.)
3. Denna vändpunkt kopplas till *tidsrelaterade faktorer* som ålder och att en mättnadskänsla infinner sig hos en individ som inte längre känner sig bekväm i en roll.
4. Vändpunkten som av Ebaugh benämns som den fjärde härleds till *händelser som blir en ursäkt* för att lämna en roll bakom sig, denna punkt går att härleda till nästa steg.
5. Den sista vändpunkten, *en känsla av antingen/eller* - situation, tillika den som vi får betrakta som mest drastisk, handlar om liv eller död. En känsla hos en individ om att det handlar om ett vägskäl där man är tvunget att välja mellan just att kunna fortsätta leva i en ny roll eller dö i den gamla (Ebaugh, 1988:128ff).

Ebaugh (1998) beskriver dessutom att en vändpunkt oftast består av tre faser vilka också är att betrakta som vändpunktens funktioner: Att berätta om sitt beslut för omgivningen, att lyckas bli bekväm med vändpunkter på ett känslomässigt plan, samt att mobilisera krafter som behövs för att lämna den gamla- och ta klivet in i den nya rollen (Ebaugh, 1988:134ff).

4.2.4. Skapandet av ex rollen

Slutligen beskriver Ebaugh i exitprocessen en fas som handlar om skapandet av tillika anpassningen till ex-rollen, något som omnämns i termen *hangover identity*. Delar av den gamla rollen kommer att finnas kvar i den nya, menar författaren, varför dåtid, nutid och framtid på samma gång är närvarande i denna fas. Sedan samspelar dessa faser under individens fortsatta liv. Viktigt för individen är att visa omgivningen att man tar avstånd från sin gamla roll och att man nu trätt in i en ny. Ebaugh beskriver här en missbrukares vilja att skriva in sig på ett behandlingshem för att visa omgivningen viljan att förändras (Ebaugh, 1988:149-151). Betydelsen av stöttning från omgivningen är här viktigt. Om en individ enbart bemöts som en föredetting kan detta påverka negativt på förändringen då individen fortfarande är stigmatiserad och stämplad som avvikare av samhället. Om den nya rollen och identiteten accepteras av omgivningen sker däremot ingen stigmatisering (Ebaugh, 1988:155f)

5. Presentation av intervjupersonerna

I detta avsnitt presenterar vi kortfattat intervjupersonerna, detta för att skänka ytterligare kontext till resultat/analys-delen.

Tobias

Tobias är en man som vid intervjutillfället 28 år. Han är uppvuxen med sin mamma och pappa. När han var 10 år flyttade han till Sverige med sin mamma. Tobias bor idag med sin dotter och skall vid intervjutillfället snart bli sambo. Han har en mycket bra relation till sin mamma och hennes nya man. Tobias gjorde sitt första brott när han var 12 år. Hans kriminella handlingar var främst inbrott samt missbruk av narkotikaklassat preparat. Tobias har tidigare blivit dömd till samhällstjänst och suttit häktad, samt suttit i fängelse 5 gånger. Han har varit fri från kriminalitet och droger i cirka två års tid och tillhör självhjälpsorganisationerna KRIS och NA.

Anders

Anders är en man som vid intervjutillfället är 30 år. Han är uppvuxen med sin mamma, pappa och bror. Anders varit vuxit upp med kriminalitet och missbruk under hela sin uppväxt. Idag bor han med sambo och två barn. Anders har en bra relation till sin mamma som är nykter alkoholist. Anders begick sitt första brott när han var 5-6 år, då genom snatteri. Han gick sedan allt djupare in i den kriminella banan. Anders kriminella beteende bestod främst av stölder samt missbruk av narkotikaklassade preparat. Han har varit på många LVU-hem och § 12 hem (refererar till lagen om särskild vård av unga) Anders han har suttit häktad 5 gånger och på anstalt 2 gånger. Anders är medlem i KRIS och har vid intervjutillfället varit fri från droger och kriminalitet i 7 år.

Moa

Moa är en kvinna som vid intervjutillfället är 29 år. Hon är uppvuxen med mamma, pappa och sina systrar. Hon lever idag som ensamstående med två barn. Hon har en god kontakt med sina föräldrar och syskon. Moa gjorde sitt första brott när hon var 12 år. Hennes kriminella

beteende bestod till största delen av inbrott och snatteri samt missbruk av narkotikaklassade preparat. Moa har varit straffad vid flertalet tillfällen, då till skyddstillsyn och böter. Hon har även varit arresterad. Hon har varit fri från kriminalitet och droger i 4 år. Moa tillhör självhjälsorganisationen NA.

Rasmus

Rasmus är en ensamstående man som vid intervjutillfället är 24 år. Han gjorde sitt första brott när han var i 10 års ålder. Hans kriminella handlingar var allt ifrån våldsbrott till inbrott.

Rasmus är uppväxt med sin mamma och i perioder med hennes "nya" man. Under uppväxten flyttade familjen runt mycket. Han har varit straffad vid ett tiotal tillfällen, då i form av domar som gjort att han hamnat på LVU-hem till fängelsevistelser. Han har varit fri från droger och kriminalitet i två månader. Han är aktiv medlem på frivilligorganisationen KRIS.

Lisa

Lisa är en kvinna som vid intervjutillfället är 35 år. Hon är uppvuxen med sin mamma och pappa och storasyster fram tills Lisa var 4-5 år. Efter det har hon vuxit upp med sin mamma och syster. Idag lever Lisa ensam med sin son. Hon har en väldigt bra relation till sin mamma. Lisa gjorde sitt första brott när hon var 10 år genom att hon snattade i en affär. Hon gjorde olika typer av brott för att finansiera sitt missbruk av narkotikaklassade preparat. Lisa har suttit i fängelse och haft andra påföljder genom frivården såsom kontraktsvård och övervakning. Lisa har varit fri från kriminalitet och droger i 12 år. Hon tillhör ingen självhjälsgrupp men har tidigare tillhört självhjälsorganisationen NA.

Klara

Klara är en kvinna som vid intervjutillfället är 31 år. Hon är uppvuxen med sina föräldrar och lillasyster. Hon bor idag med sin sambo och barn. Hon har en dotter från ett tidigare förhållande. Hennes föräldrar bor i samma stad som Klara och de har idag en god relation. När Klara gick i mellanstadiet kom hon i kontakt med kriminalitet för första gången. Hon gjorde sitt första inbrott när hon var 10 år. Hon gick sedan allt djupare in i den kriminella banan och gjorde olika typer av brott, mestadels inbrott för att finansiera sitt missbruk av

narkotikaklassade preparat. Klara hade dålig kontakt med familjen, det kunde ibland gå månader utan att hon hörde av sig. Hon umgicks då med kompisar med liknade bakgrund och erfarenheter. När hon var 23 år blev hon dömd till 6 månaders behandling mot sitt drogmissbruk. Idag ser Klara ljusst på framtiden och hon har varit fri från kriminalitet och droger i 8 år. Hon tillhör självhjälpsorganisationen NA.

Conny

Conny är en man som vid intervjutillfället är 26 år. Han är uppvuxen med sin mamma men var mestadels hos sin mormor. Han hade en liten vänskapskrets när han växte upp då han flyttat runt mycket och har gått på sju olika grundskolor. Idag är han mitt uppe i en separation och bor med sina två barn. Conny har idag ingen kontakt med sina föräldrar och sin bror då de fortfarande är lever i kriminalitet och missbruk. Conny han kom i kontakt med kriminalitet runt 12 års ålder i form av våld och stölder. Han gick sedan allt djupare in i den kriminella banan och gjorde våldsbrott. För att finansiera sitt missbruk av narkotikaklassade preparat ägnade han sig också åt stölder. Han umgicks sedan endast med kompisar med liknade bakgrund och erfarenheter. Conny har suttit häktad och blivit dömd till ett längre fängelsestraff 1 gång. Han har varit fri från kriminalitet och droger i 5 ½ år. Han tillhör självhjälpsorganisationerna KRIS och NA.

6. Resultat och analys

I detta avsnitt presenterar vi en integrerad resultat- och analysdel, med detta menas att vi beskriver intervjupersonernas berättelser men också belyser detta i ljuset av teori och relevant forskning.

6.1 Att ta avstånd från kriminalitet - en process

Vändpunkter är det centrala i denna uppsats, dock betonar flera forskare (Carlsson 2012;2014, m.fl.) även vikten av att studera vändpunkters uppkomst och komplexitet för att förstå dem, något som är syftet med denna studie och som teorin *Becoming an ex* (Ebaugh, 1988) erbjuder.

Vi har som ovan nämnda forskare under arbetet med vår empiri upptäckt vikten av att förstå vändpunkter i sitt sammanhang. Detta då en enskild händelse ofta är en bidragande orsak till att en individ väljer att ta avstånd från kriminalitet, men att detta beslut ofta påverkas av vad som händer i intervjupersonernas liv både innan och efter beslutet togs och man lyckades ta avstånd från kriminaliteten. Helheten är således viktig att förstå, att ta avstånd från kriminalitet handlar om en process. Därför kommer vi inledningsvis att kort beskriva hur intervjupersonerna talar om sin tid som kriminella - något som vi tolkar som betydande för hur avståndstagandet från kriminalitet senare skall komma att gestalta sig. Vidare kommer vi att referera intervjupersonernas olika beskrivningar av vändpunkter.

Något som framkommit är också att större delen av intervjupersonerna i perioder varit fria från kriminalitet men då återfallit. Med bakgrund av detta beskriver vi också hur informanterna gjort för att inte återfalla i brott och genom detta lyckas bygga ett icke-kriminellt liv samt bibehålla detta. Vändpunkterna placeras genom detta i ett sammanhang som gör betydelsen av dem processen de uppkommer i förståelig.

6.2 Att bli och fortsätta vara kriminell

Intervjupersonerna beskriver sin resa till att bli och att vara kriminella på liknande vis. De beskriver att de haft problematiska uppväxtförhållanden. Conny, Moa och Anders berättar att en eller båda föräldrarna hade problem med missbruk under deras uppväxt. Lisa och Klara menar att de under sina tidiga år hade en bra relation med sina föräldrar men att den under

tonåren blev allt sämre. Tobias berättar om att hans pappa lämnade familjen när Tobias var 7-8 år.

Samtliga intervjudeltagare berättar att de tidigt i livet begick sitt första brott, mellan att de var sex och tolv år gamla. Intervjupersonerna berättar vidare att de begått kriminella handlingar i form av allt från snatteri till stölder och rån samt i viss mån våldsbrott. De förklarar att det började med "småbrott" för att sedan stegra och att de efterhand ägnade sig åt grövre brott. De beskriver det som att de började med "oskyldiga" brott för att vara "cool" och "häftig".

Jag snattade mest godis där i fyran. Sen gjorde jag mitt första inbrott när jag var 11. Vi tyckte att det var ganska oskyldigt då. Vi bröt oss in i ett hus där det stod en så här stor glasburk i fönstret fyllt med småmynt, som vi bröt oss in för att ta. Men idag när man tänker på det, var det rätt allvarligt att bryta sig in i ett hus. Vi såg ju bara glasburken med pengarna. (Klara)

Något annat de har gemensamt är att det kriminella livet var tätt sammankopplat med att de också missbrukade droger. De berättar att beroendet av droger gjorde att de begick brott för att ha råd att fortsätta missbruka. Något annat de berättar är att de under tiden som kriminella hade kompisar och bekantskapskrets som till stor del bestod av kriminella och drogmissbrukare.

Jag började ju egentligen med kriminalitet först. Man kan ändå säga att min kriminalitet var kopplad till missbruket. Jag gjorde egentligen kriminalitet för att finansiera missbruket. Inte för att det blev så mycket pengar, men jag försökte. (Anders)

Vi tolkar intervjupersonernas berättelser som att de klev in i det kriminella livet men också fortsatte på grund av ett antal olika faktorer. Dels handlade det till en början om problematisk uppväxt och "fel" umgängeskrets - man umgicks i en bekantskapskrets där kriminalitet var det naturliga att ägna sig åt.

Något som återkommer i majoritet av intervjupersonernas berättelser är att de som en följd av detta också att de hade en problematisk situation gällande skolan. När missbruket kom in i bilden kom det att handla om jakten på droger. Det finns således en slående likhet i hur

intervjupersonerna berättar om att de först blev kriminella, hur de kom i kontakt med droger, hur användandet av droger stegrade och att missbruket medförde ett behov av att vara kriminell för att kunna finansiera sitt missbruk.

Ebaughs fasmodell (1988) tar avstamp i faktumet att en individ som har en viss roll av olika anledningar väljer att lämna den nuvarande rollen för att träda in i en ny. Det är därför relevant att ge en bild av den roll som informanterna befann sig i för att kunna förstå exitprocessen från denna roll - detta då den gamla rollen kommer att göra sig påmind under exitprocessens gång. "Rester" av den gamla rollen finns alltid kvar, menar Ebaugh (1988).

Vi kan se i intervjupersonernas berättelser att ett problem utvecklade ett annat problem, något som Sampson och Laub (1997:12) betonar som vanligt. Hirschi (1969:83) menar att anknytningen till familjen är viktig för att hålla en individ borta från brottslighet. Detta är också något vi finner stöd för när vi ser hur intervjupersonerna beskriver relationerna till sin familj. De talar om denna relation i termer som "svår" och "problematisk" och det fanns både kriminalitet och missbruk hos en del av dem, de hade i denna mån en brist på konventionella sociala band (Hirschi, 1969:16-26).

Brottsförebyggande rådets forskning har visat att umgänge med vänner som begår brott är en faktor som ökar risken för att en kriminell utveckling skall ta fart (BRÅ, 2009:9). Detta stödjer de iakttagelser vi gjort i vår empiri, där en kriminell umgängeskrets beskrivs som en bidragande orsak till kriminalitet. Dessutom blir det tydligt i vår empiri vilken koppling som finns i dialektiken mellan missbruk av droger och kriminalitet. Vi finner stöd för denna tolkning i Chylicki (1992) studie där han ser missbruksproblem som den enskilda faktor som har störst orsak på att man under tid fortsätter med kriminella handlingar. Bakgrunden individer har kan också komma att spela roll gällande i vilken utsträckning de lyckas ta avstånd från kriminalitet. Problematiska uppväxtförhållanden är någonting som Nilsson och Estrada (2009:3) nämner som en av de faktorer som förenar de individer som fortsätter med brottslighet även efter tonåren.

6.3 Att inte orka längre

Alla intervjupersoner har talat om hur livet såg ut i anslutning till att de bestämde sig för ta avstånd från sitt kriminella liv. De berättar att det kriminella livet började slita på dem, att de kände att de inte orkade längre. Majoriteten beskriver detta som tankar som funnits länge och som med tiden växer sig starkare. Intervjupersonerna talar om detta som en viktig del i att de sedan lyckades ta avstånd från sitt kriminella liv - det handlade om att komma till insikt och verkligen bestämma sig. Tobias beskriver detta på följande vis:

Jag kommer ihåg att jag alltid känt, att detta kommer inte att leda någonstans, jag kommer inte bli miljonär på min kriminella bana. Det enda är, att jag kommer hålla mig flytande. Plus att jag kommer att åka in och ut och så ju. Det är det enda som kommer att hända och så [...] Det har alltid funnits där, att jag vetat att det är ingen framtid. Men det är de livet jag lever ju, och jag vet inte hur jag ska bryta det. Eller det viste jag ju, men det gick inte.... (Tobias)

Vi kan se i majoriteten av intervjupersonernas berättelser att de länge haft en tvekan inför det kriminella livet och de uttrycker att de haft en önskan om förändring under låg tid. Anders menar att han tvivlat hela tiden under de sista åren, Conny berättar också att han varit tveksam till sitt kriminella liv under en längre tid. Lisa talar om att hon tvivlat hela tiden, sedan hon började. Att hon tagit kontakt med NA (bilaga 3) tidigare med inte fullföljt. Detsamma gäller Klara. Som vi kan se beskriver de att de "alltid känt" att det kriminella livet inte kommer att "leda någonstans". Just uttryck som ger sken av att de under många års tid vetat att den kriminella livsstilen knappast skall ge intervjupersonerna ett önskvärt liv är något flera av dem återkommer till. I detta avseende skiljer sig Rasmus berättelse gällande hur snabbt processen gått när han bestämt sig för att ta steget från kriminell till icke-kriminell:

Jag hade inte överlevt länge till där ute, jag rasade 20 kilo på två månader. Folk sa till mig: du överlever inte länge till om du inte gör något åt det [...] Jag var helt enkelt riktigt trött på det... (Rasmus)

Även om det Rasmus här beskriver tar sig fysiska uttryck tycker vi oss kunna härleda det till en känsla av orkeslöshet eller snarare uppgivenhet i förhållande till hur han beskriver att hans liv såg ut som kriminell och drogmissbrukare. För honom var väckarklockan han fick höra från sin mors kompisar att de var oroliga för honom. Detta i kombination med insikten om att

hans egen kropp rent fysiskt inte klarade av livet han levde längre. Vi skall dock beakta det faktum att Rasmus i jämförelse med de andra intervjupersonerna varit fri från sitt kriminella liv en markant kortare period.

Faktum är att just tvivel och orkeslöshet ser ut att vara en tankeverksamhet som i våra intervjudeltagares fall skall komma att leda till att förändringsprocessen drivs framåt. Ebaugh (1988) talar i sin modell som bekant om en exitprocess. Det första steget i denna process är något hon benämner som "det första tvivlet". Detta tvivel kan se ut på diverse olika vis beroende på individ. I den andra fasen talar hon om "sökandet efter alternativ" - dessa två faser är tätt sammankopplade.

Vi har kunnat se stora likheter i Ebaughs resonemang kring "det första tvivlet" då vi använt denna teori för att förstå det som våra intervjupersoner beskriver som att de inte orkade med ett liv som kriminella och missbrukare längre, några av dem använder till och med ordet tvivel. Till att börja med talar Ebaugh i denna fas om att detta i de flesta fall omedvetet. Detta skulle innebära att denna fas varit bakomliggande under en längre tid, att intervjupersonerna redan under den tid vi beskriver i avsnittet "livet som kriminell" faktiskt haft ett omedvetet tvivel som senare realiserats. Ofta startas det medvetna tvivlet när den roll som så länge tagits för given av en individ inte längre känns bekväm och börjar ifrågasättas - ett faktum informanterna ger uttryck för genom att beskriva att det inte längre "ledde någonstans" och liknande, en besvikelse på den kriminella rollen som inte längre motsvarade förväntningarna på ett önskvärt liv.

Ebaugh (1988:66) talar om att tvivlet kan uppstå som en följd av en känsla av utbrändhet, något som vi bedömer är applicerbart på informanternas berättelser. Detta tvivel är enligt Ebaughs modell att betrakta som ett första steg i processen mot ett rollutträdande. Tvivlet kan enligt Ebaugh (1988:75) vara under en längre tid något som återspeglas i vår empiri. Motsägelsefullt i relation till Ebaughs fas om tvivel, som hon menar ofta är omedveten, är dock det intervjupersonerna varit inne på ovan när de talar om "alltid" eller "under många år tvivlat". Kanske ter sig tvivlet tydligt såhär när det gått några år och man hunnit ta distans från sitt kriminella liv? Detta resonemang blir intressant i relation till intervjupersonen Rasmus vars kriminella karriär avslutades närmare i tiden jämfört med de andra. Han beskriver detta tvivel som en intensiv period istället för en period som pågått under några års tid, för honom var det en intensiv process om två månader. Skulle Rasmus om några år

beskriva detta på samma vis - eller skulle han då se avståndstagandet snarare som en process liknande övriga intervjupersoner? En högst hypotetisk men än dock lika intressant fråga.

Med bakgrund av ovanstående frågar vi oss om det måhända är uppkomsten av denna osäkerhet inför den nuvarande rollen, känslan av utbrändhet och tvivel, som är avgörande för att en vändpunkt skall fungera som just en vändpunkt som gör att man lyckas ta avstånd från kriminalitet. Men, och detta återkommer informanterna till, viktigt är också alternativ. Här rör vi oss i den fas Ebaugh talar om som "sökandet efter alternativ" som vi ser hänger ihop med fas 1 i våra informanternas berättelser. De ville sluta, orkade inte längre - men visste inte hur de skulle göra, alternativen fanns där, mer eller mindre påtagliga, men det handlar också om att hitta förmågan att använda dem.

Lalander (2009:261) menar att samhället begränsar unga vuxnas möjligheter att lämna den kriminella livsstilen genom att begränsa alternativen till förändring. En rimlig förklaring är att det är just detta informanterna ger uttryck för när de talar i termer som att de inte "visste hur de skulle göra" och inte fann lösningar på sin problematik. Chylicki (1992:47, 234f) ser att en faktor som kan bidra till avståndstagande av kriminalitet är att individen tröttnat på den kriminella livsstilen och upplever tillvaron denna livsstil för med sig som påfrestande. Cusson och Pinsonneault (1986:79) talar om att en individ med åren blir mer mogen, realistisk och försiktig. En möjlig förklaring är att det är dessa individerna i vår studie som sken av. De har länge tvivlat, de orkar inte längre, men är det kanske också insikter och förmågan att använda sig av de alternativ samhället erbjuder som gör att förändringsprocessen förs framåt.

6.4 Beslutet

Vi har i empirin kunnat se att många av informanterna återger en särskild händelse tillika specifik situation som fick dem att ta det definitiva beslutet att bryta med kriminalitet. Ofta är detta traumatiska händelser men det kan också vara ett besked om graviditet. Intervjupersonen Moa berättar om att hennes pojkvän dog samt att hennes barn blev omhändertagna och hur detta påverkade henne. Hon menar att det var denna situation som verkligen fick henne att tänka efter. Rasmus berättar om att många av hans vänner hade dött och att detta fick honom att tänka att han måste vända på livet för att inte ligga bredvid vännerna på kyrkogården. Även för Tobias handlade det om en traumatisk händelse som gjorde att han bestämde sig. Detta i kombination med att han i samband med denna händelse fick komma till KRIS gjorde

att han lyckades vända det kriminella beteendet ryggen. Relationen till dottern var också betydelsefull för Tobias.

Jag fick en överdos och dog och då hittade min dotter mig och då sprang hon in och hämtade grannarna. Från den stunden tog dom henne från mig och SoL-placerade henne i det hemmet. Så fick jag två val. Komma till KRIS x-stad eller till ett behandlingshem långt, långt borta och då skulle jag ju varit jätte långt borta ifrån henne ju. Jag har alltid hatat KRIS, jag vet inte varför det har bara en sån grej. Då valde jag KRIS, för att komma närmare henne. Och det var nog att hon blev tagen ifrån mig och att jag kom till KRIS och så trillade alla polletter samtidigt ner för mig och att jag är så jävla trött på det livet. (Tobias)

Här kan vi alltså se att det för tre av informanterna lyfter fram traumatiska händelser som en betydande anledning till att de lyckades bryta med sitt kriminella leverne. Vi tolkar det som om dessa händelser gjorde att de som de tidigare talat om som en känsla av orkeslöshet och att de var trötta på sitt kriminella liv faktiskt nu ställdes på sin spets - att detta blev ett vägskäl där ett beslut var "tvunget" att fattas.

För tre av informanterna innebar ett polisiärt gripande eller en vistelse på anstalt den enskilda händelse som de betraktar som avgörande för att de lyckades ta klivet från den kriminella livsstilen till ett ordnat liv. Lisa hamnade i fängelse och då började fundera, i samband med det lyckades hon sluta med drogerna, och då också bestämma sig för att bryta med kriminalitet. En häktesvistelse var också avgörande för Conny. Detta är det han återkommer till under intervjun, att tiden på häktet gjorde att han tvingades känna efter. Även Anders förklarar att beslutet om slutgiltigt avståndstagande från kriminalitet togs i samband med ett gripande och att han hamnade på häktet.

Jag blev gripen och bestämde mig helhjärtat. Ingen anabola och nolltolerans med allt, allt för min del fick det bli. (Anders)

Klara beskriver sin vetskap om att hon var gravid som avgörande för sitt beslut om att förändring måste ske. Hon menar att graviditeten fick henne att tänka efter och att detta gjorde att hon lyckades hitta motivationen till att förändra sitt sätt att leva.

När vi tolkat det material som här beskrivits har vi kommit fram till att gemensamt för informanterna är att de alla kan beskriva en särskild händelse som en utlösande faktor till att de bestämde sig för att ta från kriminalitet, det som vi i våra frågeställningar beskriver som situationer. Ett fängelse är självfallet också att betrakta som en institution, men i dessa berättelser verkar det snarare vara själva gripandet som blev väckarklockan.

När vi speglat detta material mot teori och tidigare forskning har vi kunnat göra ett antal intressanta iakttagelser. Till att börja med vill vi utifrån vårt material hävda att det är just dessa händelser som våra intervjupersoner beskriver som sina vändpunkter. Vi lade under intervjuerna ingen värdering i begreppet vändpunkter, då detta enligt Ebaugh (1988) kan vara händelser som tar olika riktningar beroende på vilka rollbyten man gör. Dock beskriver intervjupersonerna händelser som de betraktar som avgörande gällande processen kriminell till icke-kriminell.

Som bekant talar Ebaugh (1988) om fem olika typer av vändpunkter. Det vi har kunnat se är snarare tre olika typer av situationer som varit avgörande: graviditet, anstaltsvistelse och traumatiska situationer i form av överdoser och dödsfall. Att dessa tre olika typer av händelser kan fungera som vändpunkter finner vi stöd för i tidigare forskning.

Laub och Sampson (2001) har funnit att föräldraskap kan vara en bidragande faktor till varför individen bestämmer sig för att avsluta sin brottsliga karriär, något som vi kan härleda till Klaras resonemang. De menar att föräldraskapet kan inge en känsla av omhändertagande och ansvar känslor som har positiv inverkan på att beslutar sig för att ta avstånd från sitt kriminella liv.

Laub och Sampson (1993, 2003) beskriver vidare fängelsestraff som en av de vändpunkter de har kunnat identifiera, vilket vi ovan beskrivit som en vändpunkt för tre av informanterna. Även Rydén-Lodi et al (1996) menar att de kan se att fängelsevistelser kan fungera som en väckarklocka som gör att personer avstår från kriminalitet. Samma forskare menar vidare att specifika händelser såsom brutala misshandelsfall, eller drogrelaterade upplevelser, kan vara orsaker till att individer bestämmer sig för att sluta med kriminalitet. Något vi således också har kunnat se i vår empiri hos de personer som talar om traumatiska situationer.

De traumatiska situationer några av informanterna talar om tycker vi oss således kunna koppla till Ebaugh (1988) och en kombination av några av de olika vändpunkter hon nämner. *Specifika situationer/ händelser* som dödsfall eller andra traumatiska situationer menar Ebaugh, är situationer som ofta skapar en osäkerhet och tveksamhet inför rollen (Ebaugh, 1988:125ff). Vidare beskriver hon *Droppen som får bågaren att rinna över*, eller en känsla av “nu är det nog”, som en annan typ av vändpunkt. En känsla av *antingen/eller - situationer*, tillika den som vi får betrakta som mest drastiska vändpunkten, handlar enligt författaren om liv eller död (Ebaugh, 1988:125ff). I informanternas resonemang om dessa situationer tycker vi oss kunna se en kombination av dessa tre vändpunkter som Ebaugh nämner snarare än att definiera de som skilda från varandra. I alla informanternas berättelser finns också inslag av vändpunkten ”tidsrelaterade faktorer” vilken Ebaugh (ibid.) definierar som att man inte längre känner sig bekväm med sin roll, en vändpunkt vi bedömer är tätt sammankopplad med tidigare faser av tvivel. En traumatisk händelse leder till en känsla av att “nu är det nog” och informanterna upplever att de då hamnar i en *antingen/eller-situation*. Intervjudeltagarna beskriver att de länge varit tveksamma, länge funderat och också vetat om att “det här fungerar inte i längden”. När en traumatisk situation inträffade som dödsfall av närstående eller överdos och omhändertagande av barnen - gjorde detta att ett beslut fattades.

Här ser vi således en kombination av tre av Ebaughs vändpunkter i relation till fasen “det första tvivlet” som föregick dem. Att traumatiska situationer kan vara av betydelse är något som Cusson och Pinsonneault (1986:72-75) understryker. Författarna ser att det oftast är en tragisk händelse i samband med sista brottet man begår som får en individ att upphöra med brottslighet. Att brutala misshandelsfall och drogrelaterade upplevelser är situationer som föredetta kriminella beskriver som viktiga faktorer till avståndstagandet håller även Rydén–Lodi et al (1996) med om.

Vändpunkten som av Ebaugh benämns som den fjärde härleds till *händelser som blir en ursäkt* för att lämna en roll bakom sig. Klaras berättelse om hur viktig graviditet var för henne tycker vi oss kunna härleda till just en sådan typ av vändpunkt - kanske snarare en ursäkt för henne själv än i relation till någon utomstående, tydligt är i vilket fall som helst att den situation hon hamnade i när hon blev gravid var avgörande för henne.

I ovanstående material kan vi således se specifika händelser eller situationer som viktiga gällande avståndstagandet från kriminalitet. Frågan är dock hur viktiga dessa enskilda

händelser varit utan den föregående fas som bestod av tvivel och tveksamhet inför sitt kriminella liv. Ebaugh (1988) menar att det bland annat är just det föregående tvivlet som gör att enskilda händelser såpass viktiga att de leder till ett rollutträdande. Även detta är något vi tycker oss kunna härleda till vår empiri. Flera av informanterna har exempelvis varit straffade tidigare, något har dock gjort att det just denna gång haft stor effekt på dem. En tolkning vi har gjort är att detta framförallt handlar om medvetenhet. Ett tvivel beskriver många av informanterna att de haft under en längre period.

Vad var det då som gjorde att de nu lyckades göra detta till en reell vändpunkt denna gång som senare skulle leda till avståndstagande? För att besvara denna fråga behöver vi förstå kontexten kring vändpunkten, för specifika situationer eller händelser hade enligt informanternas berättelser inte varit lika avgörande om de inte fått stöttning från anhöriga, myndigheter och myndighetspersoner, frivilligorganisationer, eller för den delen haft den inre motivation som krävs för att lyckas med sitt avståndstagande. Vi tolkar således detta som att en händelse behöver omgärdas av en del faktorer, som kan vara minst lika viktiga som den enskilda situationen, för att avståndstagandet från kriminalitet skall kunna lyckas.

6.5 Att göra slut med kriminalitet

I empirin har framkommit att det inte endast handlar om att genom ett enskilt beslut bestämma sig för att ta avstånd från sitt kriminella liv. En stor del i att lyckas bli en föredetta kriminell är också att lyckas stanna kvar på rätt sida av lagen - att inte återfalla i brott. För lyckas man inte med detta, då har man inte slutat, utan snarare tagit en paus från sitt kriminella liv, något som våra intervjupersoner beskriver att de gjort vid ett antal tillfällen.

Frågan är då varför de lyckats gå hela vägen just denna gång. Vi har på detta tema identifierat ett antal olika företeelser som personerna beskriver varit, och i viss mån också är, en hjälp i detta arbete. Något intervjupersonerna återkommit till som en viktig del i avståndstagandet från kriminalitet är att det varit oerhört viktigt med det stöd de fått i samband med att de bestämt sig för att bryta med kriminaliteten. Genom stödet från framförallt familj, vänner, frivilligorganisationer och myndigheter har de kunnat skapa sig ett liv som gjort att de lyckats ta avstånd från kriminalitet. Den enskilda situation som de berättat om är, som vi tolkar det, bara en del av den process som det innebär att lämna ett kriminellt liv.

I relation till det vi i denna studie haft för avsikt att undersöka, nämligen på vilket vis individuella omständigheter, situationer och institutioner kan vara till hjälp för avståndstagandet från kriminalitet, är den fas som handlar om tiden efter vändpunkten viktig, det är under denna tid man slutligen lyckas träda ur sin roll som föredetta kriminell - att göra slut och bli *ett ex*.

6.5.1 Myndigheters betydelse

Alla intervjupersoner har under intervjuerna berättat om att stöd från myndigheter har varit till hjälp i avståndstagandeprocessen. Betydelsen varierar dock i de olika berättelserna. Sex av de sju informanterna upplever att de fått stöd från myndigheter. Det handlar främst om frivården, socialtjänsten och kriminalvården.

Några av informanterna har uppgett att de ser en fängelse- eller häktesvistelse som viktig för dem. När vi pratar med dem om vad fängelsevistelsen egentligen har haft för betydelse berättar Anders, Tobias, Conny, Lisa och Rasmus att fängelsevistelsen blev en plats för att tänka till. Conny berättar exempelvis att han genom att sitta häktad i tre månader kunde tända av ordentligt och känna av var han hade varit och vart han ville vara någonstans. Lisa pratar om att hon fick hjälp av att medfångarna pushade henne i att "ta tag i livet": Hon berättar vidare att inställningen från de andra intagna blev en kraft för henne. Fyra av informanterna nämner enskilda individer inom myndigheter som har utgjort ett betydelsefullt stöd för dem.

Asså jag hade ju en kontaktperson på soc, hon var ju helt underbarbar liksom. Det var utifrån min föräldraroll då ju. Henne kunde jag ringa när som, om jag var förbannad på någon eller om det var minsta lilla grej å kunde jag ringa henne. Eller om jag var kluven på någon annan myndighet så kunde jag ringa henne. Så hon har ju varit ett jätte bra stöd på många plan. (Moa)

Jag kan säg att både frivården och socialen dom har ju båda varit jäkligt eller ja först och främst socialen iallafall och sen. Frivården med. Jag hade en frivårdare där som var väldigt engagerad. Även om jag själv inte ville det tycker jag ändå att hon gjorde, hon gjorde ett bra jobb asså, tycker jag. (Anders)

Myndigheternas hjälpinsatser, men kanske framförallt enskilda personer de träffat på i sin kontakt med myndigheter, är något som framkommer som viktigt i informanternas berättelser. Ebaugh talar om vikten av betydelsefulla personer, hon benämner dessa personer som "signifikanta andra". Stödet från signifikanta andra, menar Ebaugh (1988:101) är en viktig beståndsdel då deras sociala stöd medverkar till att finna andra möjligheter och alternativ till förändring.

Detta kan vi också härleda till Ebaughs fas om "sökandet efter alternativ" som tidigare beskrivits, där hon beskriver hur en individ prövar och letar efter olika alternativ för att kunna göra ett rollbyte. Vi ser att faserna inte är statiska utan att informanterna i sina berättelser rör sig mellan exempelvis sökandet efter alternativ och fasen "bygga nytt" i sina berättelser. När vi ser hur intervjupersonerna beskriver hur deras handläggare har varit ett positivt stöd under lång tid går det att härleda till Ebaughs tankar om just signifikanta andra då dessa personer verkar ha stor betydelse i förändringsprocessen.

I forskningen är myndigheternas betydelse för unga vuxna som lever ett kriminellt liv motsägelsefull. Något vi också tycker oss kunna se delar av i vår empiri, då vi även tolkar informanternas berättelser som något motsägelsefulla. Många av dem menar att myndigheter varit till hjälp för dem, ändå har de återfallit i brott vid flera tillfällen trots olika insatser från myndigheters håll. Detta kan ställas i relation till Rydén- Lodi (2008) som hävdar att fängelsestraffs positiva påverkan på ungdomarna är begränsad och att detta istället kan leda till negativa konsekvenser som ytterligare brottslighet. Kritiken grundar hon i just det faktum också vi tycker oss kunna se; att många av intervjupersonerna faktiskt genomgått många av de insatser som erbjuds inom ramen för kriminalvårdens- tillika socialtjänstens verksamhet men fortfarande utförde kriminella handlingar. Detta stämmer även överens med det intervjupersonerna beskriver.

6.5.2 Stöttning från familj och vänner

Samtliga informanter berättar om betydelsen av stödet ifrån familjen som en betydande faktor gällande övergången från kriminalitet till laglydighet. För Lisa, klara, Moa, Tobias är stödet från ursprungsfamiljen ett viktigt stöd. Anders och Conny talar till skillnad från detta om stödet från sin nybildade familj. Conny har ingen kontakt med sin ursprungsfamilj för tillfället på grund av att familjemedlemmarna fortfarande lever ett kriminellt liv, precis som när han växte upp. Anders nämner däremot att han nu har sin egen familj att tänka på och att han inte

vill låta sina barn växa upp med kriminalitet och missbruk så som han gjorde. Två av informanterna, Lisa och Klara, har återfått relationen till sina barndomsvänner efter vändpunkten, något som varit positivt för deras avståndstagande. Detta då kontakten med dessa vänner under den kriminella perioden var ytterst begränsad eller icke existerande.

Jag fick kontakt med mina gamla vänner rätt så snabbt, och rätt så enkelt. Så jag är rätt så utåt socialt. Barndomskamrater som inte valde den vägen som jag valde. Att de fanns kvar” [...] Jag träffar mina klasskamrater en gång varje sommar, vi och våra barn. Att ha återfått den kontakten betyder jätte mycket för mig. Jag skulle inte kunna förklara för dem hur mycket det betyder för mig och de inte dömt mig. (Lisa)

Stödet från familj och vänner, att bli accepterad och inte dömd, är något som vi kan förstå genom Ebaughs (1988:155) tankar om att bli ett “ex”. En av de viktigaste beståndsdelarna för att lyckas med en role-exit, är just att få stöd och bekräftelse av närstående personer så att personen upplever acceptans för sin nya roll. Detta menar hon minskar personers känsla av stigmatisering (ibid.)

Vi kan här återigen se vikten av konventionella sociala band och dess betydelse för avståndstagande (Hirschi, 1969). Att återfå ett kontaktnät bestående av människor som lever på rätt sida lagen har gjort det enklare för individerna att lämna sitt kriminella liv bakom sig. Rydén-Lodi et al, (2005) m.fl, har funnit att socialt stöd av människor runt omkring sig är värdefullt och har en inverkan på individens förmåga och möjlighet att lämna kriminaliteten, något som informanternas berättelser understryker.

6.5.3 Att bryta med sitt gamla kontaktnät

Samtliga informanter har brutit med sitt gamla kontaktnät, det vill säga de människor och de kretsar de umgicks i när de var kriminella. De återkommer till de nu efter avståndstagandet kan se att dessa människor inte var “riktiga vänner” utan att de snarare handlade om ett beroende till varandra och att man drog nytta av varandra i den situation man hamnat i. Genom att inte umgås med aktiva kriminella har informanterna kunnat bibehålla sitt laglydiga liv och inte minst drogfrihet som de beskriver är en viktig del i att inte heller återfalla i övrig kriminalitet. Några av dem beskriver att de försökt vara fria från kriminalitet och fortfarande umgås med sina icke-kriminella kretsar, vilket inte fungerat och de har då återfallit.

Ja, det går inte att behålla de vännerna, eller vänner ska man inte kalla det, det är ju utnyttjande av varandra hela tiden. (Rasmus)

För det första att jag bestämt mig sen att jag, sen att jag har tagit avstånd ifrån människor som är aktiva och i kriminalitet och missbruk, till 100 % nästan jag ska inte säga då jag har familjemedlemmar asså, min farsa som fortfarande knarkar och min lillebror som fortfarande knarkar så har jag inte umgåtts med människor som är i kriminalitet och missbruk. (Anders)

De beskriver vikten av att bryta med sitt kriminella umgänge för att lyckas ta sig ur denna roll och leva ett liv på rätt sida lagen. Intervjupersonerna har valt bort den kriminella livsstilen för att helt bryta med de människor som de umgicks med under sin period som kriminella. Detta för att de inte ska påverkas till att återfalla i brott.

Det intervjupersonerna berättar skulle Ebaugh benämna för ”hangover identity”, att de på något vis måste förhålla sig till sin föredetta roll för att lyckas med rollutträdandet och därigenom bli ett med den nya, icke-kriminella livsstilen. De har de insett att de måste ta avstånd från de personer och kretsar de tidigare befann sig i för att minimera risker för återfall och då en tillbakagång till den roll de hade som kriminella (Ebaugh, 1988:168ff).

Ebaugh tar som exempel att en individ gör förändringar för att visa till gamla kontaktnät att man verkligen menar allvar med förändringen, vilket kan härledas till intervjupersonernas berättelser (Ebaugh, 1988:149-151). Detta är även något som Rydén-Lodi (2008) och Carlsson (2014) poängterar; vikten av miljöombyte och att byta med sitt kriminella umgänge för att inte riskera att återfalla. Laub och Sampson (2003:43) nämner i sin studie att byte av bostadsområde är viktigt för att kunna klippa destruktiva sociala band och istället skapa nya konventionella sociala band.

6.5.4 Frivilligorganisationers betydelse

Ett tema som intervjupersonerna berättar om som viktigt för att lyckas ta avstånd från kriminaliteten är frivilligorganisationerna KRIS och NA:s (bilaga 3) betydelse för deras återanpassning till samhället efter att ha levt ett liv som kriminell. Betydelsen varierar dock mellan de olika berättelserna. Fem av informanterna Klara, Tobias, Conny, Moa och Rasmus

går regelbundet till någon av nämnda organisationer. Tobias berättar att KRIS och NA har påverkat hans liv mycket. Att han i samband med att han bestämde sig för att göra avståndstagandet uppsökte KRIS och NA. Han talar om att han där fick de rätta verktygen och att han på organisationerna såg att det faktiskt gick att vara fri från det kriminella livet. Detta talar även Rasmus om. För Anders var KRIS en plats där han efter att han bestämt sig kunde finna nya vänner. Lisa lyfter fram tolvstegsmodellen (NA) som viktig och att hon där fick tala om det hon varit med om. Även Klara berättar om hur NA hjälper henne att fortsätta "jobba med sig själv" och att hon där får en "inre harmoni", ord som också Moa använder när hon berättar om denna organisation.

[...] hade jag inte kommit till KRIS och NA och fast än jag redan tröttnat på skiten, så tror jag inte att de hade gått lika bra för mig att jag skulle fatta om man säger så ju. Jag hade fortfarande bott i X-stad. Och även om jag var trött så hade jag haft samma vänner. Jag hade svårt att bryta med dom vännerna. Sen så tror jag att jag hade varit tillbaka bara efter en vecka eller månader. Jag hade fortfarande varit trött, men jag hade fortfarande missbrukat ändå, ju. (Tobias)

Vi tolkar ovanstående som att frivilligorganisationerna kan fungera som en stärkande i processen att ta avstånd från kriminalitet och då kanske framförallt är de viktiga för informanterna i arbetet med att bibehålla laglydiga liv. De har genom organisationerna fått vänner och kunnat dela sina erfarenheter vilket gjort att de kunnat bli tryggare i sin nya roll som icke-kriminella. Organisationen hjälper till att både kunna lämna den gamla rollen och träda in i den nya, något som behövs för att avståndstagandet skall lyckas. Genom organisationerna förstärks individens identitet och hen ses inte enbart som en kriminell. Viktigt är också att befinna sig i en miljö med människor med liknande erfarenheter.

Ebaugh talar om att det är viktigt att en individ inte enbart ses som en fördömd för att undvika en känsla av stigmatisering, detta tycker vi oss kunna se som en förtjänst frivilligorganisationer har (Ebaugh, 1998:155f). Samtidigt har organisationen skapat nya konventionella sociala band (Hirsch, 1969). Viktigt är också att detta skapar en social kontroll som för med sig den effekten att det minskar risken för återfall i kriminalitet.

Vi kan se att den organisatoriska tillhörigheten för informanterna kopplas samman till någonting utanför kriminaliteten som de anser är betydelsefullt. Detta finns stöd för i tidigare

forskning (Laub & Sampson, 1993:301ff). Rydén-Lodi et al (2005: 29) kan se att det är viktigt att personer med en tung kriminell karriär kan ändra sina värderingar till mer normativa och laglydiga, detta är någonting vi ser att frivilligorganisationer är en hjälp till.

6.5.5 Viljan att lyckas

Lisa, Anders, Klara, Conny och Rasmus har tidigare slutat med kriminalitet under en period för att sedan återfalla i kriminalitet. De talar i sina berättelser om att de denna gång verkligen bestämt sig. De använder begrepp som *helhjärtat* och att de denna gång bestämt sig till *hundra procent*. De teman vi ovan beskrivit har varit viktiga för även dem, men de återkommer hela tiden till sin egen vilja att lyckas som viktig för att lyckas. Vi pratar också med informanterna om var denna vilja kommer ifrån. På denna typ av frågor svarar alla att detta har att göra med deras barn, gemensamt för dem är nämligen att de alla har barn.

Både Tobias och Moas barn blev omhändertagna av socialtjänsten. Att barnen togs i från dem blev en avgörande situation och en väckarklocka - detta diskuterar vi ovan som specifika händelser. De talar också om barnens betydelse för att lyckas klara att inte falla dit igen. Att kärleken till barnen gör det möjligt att hitta styrka. För Klara var beskedet om att hon var gravid en avgörande situation, således är detta också att betrakta som en enskild händelse - graviditeten och att hon senare blev mamma är dock också viktigt för att hon skall finna styrka och orka fortsätta leva på rätt sida lagen. Hon pratar om sin dotter som sin hjältinna. Att hon till en början höll sig från kriminalitet för hennes skull men att hon nu gör det för sin egen skull också. Vid de tillfällen då hon tidigare har försökt vara drogfri har hon inte lyckats på grund av bristande motivation. Rasmus berättar att han lyckats bryta med sin kriminella livsstil genom sin vilja, en vilja han finner han genom sitt barn, eller snarare önskan om att förändra sin livsstil på ett vis som gör det möjligt för honom att i framtiden ha en relation till sin son som i nuläget är placerad på familjehem. Han finner styrka i viljan att hans son inte skall behöva växa upp utan en pappa. För Anders handlar det om att han inte vill låta sina barn växa upp i den miljö han själv gjorde.

Jag har varit drogfri innan i över 1 år men trillat igen. Men det har inte varit helhjärtat. Jag festade rätt hårt, umgicks med kriminella och aktiva. Tog några återfall här och där. Så det har ju inte varit en rak väg om man säger så. Sen så gick jag ut igen och använde

i tre år. Sen var jag ju drogfri första gången då, när jag var 17 i 6 månader. Men som sagt det har aldrig varit helhjärtat förens nu då. (Klara)

Vi tolkar här Klaras begrepp *helhjärtat* som ett uttryck för hennes vilja och beslutsamhet att lyckas - något som för henne var avgörande. En viktig del som vi har kunnat urskilja i informanternas berättelser för att lyckas med avståndstagandet från kriminalitet är vikten av personliga egenskaper eller insikter som motivation eller mognad. Detta uppges vara bidragande faktorer.

Vi kan i berättelserna tydligt urskilja vikten av motivation och vilja för att lyckas bryta med sin kriminella livsstil. Denna vilja och beslutsamhet är sedan någonting som informanterna beskriver att de använt sig av för att klara av avståndstagandet. Utan denna vilja hade således inte faktorer som exempelvis enskilda situationer, myndigheters insatser eller frivilligorganisationers förtjänst varit lika avgörande. Men var kommer denna motivation ifrån? Det är hit vi kan spåra bland annat föräldraskapets betydelse. Det vi kan utläsa är att föräldraskapet kan fungera som en stärkande i processen att både kunna lämna den kriminella livsstilen samt en bidragande faktor till att inte återfalla i brott. Vi kan se att informanterna nu har mer att förlora. Att de inte vill låta sina barn växa upp i en problematisk miljö, att detta gör att de inte bara kämpar för sin egen skull utan även barnens.

Att motivation är viktigt för att lyckas med avståndstagande från kriminalitet är något som vi kan se i forskningen- Betydelsen av motivation är något som framhävs av bland annat Rydén-Lodi (2008) och Laub och Sampson (2003:145), som menar att motivationen hos den enskilde individen är av stor vikt för att kunna ta avstånd från den kriminella livsstilen. Flera forskare talar också om föräldraskapets betydelse - att det kan skänka en känsla av att man har mer att förlora och därför blir mer ansvarstagande (Nilsson & Estrada, 2009:5 m.fl.).

6.5.6 Att göra slut med kriminalitet – sammanfattning

I ovanstående tema har vi kunnat identifiera olika faktorer som gjort att intervjupersonerna lyckats träda ur sin roll som kriminella och även hur de lyckats anpassa sig till sin gamla roll och genom denna anpassning kunnat stanna i sin nya roll som icke-kriminella. När vi tittar på detta steg genom våra teoretiska glasögon kan vi se hur intervjupersonerna i detta läge

befinner sig i fasen “skapandet av ex-rollen” men också hur faserna är flytande och definitivt inte statiska.

Ebaugh (1988) beskriver denna fas som den sista i exitprocessen. Här handlar det om skapandet av, tillika anpassningen och inkorporeringen till och av ex-rollen, något som omnämns i termen *hangover identity*. Skapandet är den nya rollen som icke-kriminell är något om vi tydligt kunnat se i intervjudeltagarnas berättelser. Ovan nämnda teman är alla en del av denna process. Ebaugh (1988) menar att delar av den gamla rollen kommer att finnas kvar i den nya, varför dåtid, nutid och framtid på samma gång är närvarande i denna fas.

Vi kan se hur intervjudeltagarna beskriver att de måste förhålla sig till sin föredetta roll, att de finner kraft i nuet (som exempelvis barnen) och att de använder denna kraft för att kunna se ljusst på framtiden och använda de alternativ till förändring som för dem uppkommit.

Laub och Sampsons (2003) begrepp *desistance* är något som i denna kontext blir viktigt. Begreppet används av forskarna som en beskrivning av ett “slutgiltigt avståndstagande” från kriminalitet, de menar att det är svårt att dra gränsen för när detta är uppnått då risken för återfall alltid finns. Intervjupersonernas berättelser vittnar om just detta, de anser att de slutgiltigt tagit avstånd från kriminaliteten. Men att både Rasmus som varit fri från kriminaliteten i två månader och Lisa som varit fri från kriminaliteten i 12 år beskriver att de arbetar med sig själva för att inte falla tillbaka är ett tecken på att det är svårt att dra en gräns för när man slutligen tagit steget till ett *desistance*.

7. Avslutande diskussion

Syftet med denna uppsats var att beskriva och förstå unga vuxnas erfarenheter av vändpunkter som bidragit till att de tagit avstånd från kriminalitet. Som hjälp i detta arbete använde vi oss av frågeställningar där vi undrade vilka individuella omständigheter, situationer samt institutioner unga vuxna upplever som betydelsefulla för avståndstagandet från kriminalitet.

I vårt intervjumaterial har vi kunnat se att institutioner av olika slag har varit viktiga för att våra intervjupersoner skall lyckas med avståndstagandet från kriminalitet; detta kan vara familjen, frivilligorganisationer eller en vänskapskrets med icke-kriminella värderingar och normer. Det har också visat sig att enskilda situationer varit till hjälp för att *ta beslutet* att lämna det kriminella livet; såsom överdoser, dödsfall, att bli häktad eller graviditet.

Individuella omständigheter är också en faktor. Här nämner intervjupersonerna att de måste ha bestämt sig helhjärtat för att kunna lyckas, det handlar också om mognad och att ha mer att förlora än tidigare. Vi kan se att dessa behöver samspela för att en individ skall lyckas göra ett avståndstagande från kriminalitet. Informanterna berättar om kombinationer av flera vändpunkter och faktorer som varit till hjälp för att kunna starta samt fortsätta vägen mot avståndstagande.

Att identifiera specifika situationer hos informanterna som de ansett avgörande har i analysarbetet varit relativt lätt, kanske är det för att informanterna kommer ihåg dessa tydligast. Att förstå komplexiteten kring vändpunkter har dock varit något svårare, som en hjälp i detta arbete har vi dock kunnat titta på Ebaughs (1988) faser. Det har visat sig att dessa faser är till hjälp för att förstå informanternas exitprocesser. Det skall dock understrykas att faserna i informanternas berättelser framstår som flytande och att det inte handlar om en linjär väg. Snarare är det på så vis att en individ pendlar mellan dessa faser och arbetar med att förhålla sig till dem under exitprocessens gång.

Vi kan således se att en del svårigheter finns gällande applicerbarheten av denna teori på intervjupersonernas mångbottnade berättelser, möjligen går detta att härleda till att teorin är författad utifrån mer allmänna resonemang och inte konstruerad enbart som en förklaring gällande avståndstagandet från kriminalitet. Det är självfallet också på så vis att individer är unika och inte följer en utstakad väg som en teori pekar ut. Dock har denna teori tjänat som

ett viktigt analytiskt verktyg för att bidra till förståelse.

Laub och Sampsons (2003) begrepp *desistance* är något vi presenterat i tidigare forskning och också något som vi såhär i efterhand kan se som användbart. För precis som forskarparet menar så handlar *desistance* om ett hårt jobb för föredetta kriminella i arbetet att inte återigen återgå till sin gamla roll, att inte återfalla i brott. Vändpunkter är något som i våra intervjupersoners berättelser framkommer som viktiga riktningförändringar, men att uppnå *desistance*, det slutliga avståndstagandet, kräver betydligt mer än en specifik händelse. Det handlar om omgivningen, viljan att förändras och vilka möjligheter samhället erbjuder individer i en viss situation - när dessa omständigheter samspekar, då är chansen som störst till ett lyckat avståndstagande. Först då kan man göra slut med kriminaliteten. Först då kan man bli ett ex.

Vidare forskning på området vändpunkter och avståndstagande från kriminalitet är att rekommendera. Något vi diskuterat är motsatsförhållandet mellan att intervjupersonerna berättar att myndigheters insatser hjälpt dem - trots detta har de fortsatt sina kriminella banor. Forskning på området kring hur man skulle kunna öka motivationen hos individer att ta till sig dessa insatser tidigare är att rekommendera. För visst kan man konstatera att gripanden, dödsfall och överdoser är vändpunkter som kan få individer att tänka till - men skall det verkligen behöva gå så långt?

7. Referenslista

Anonyma Narkomaner (1988). Chatsworth California: Narcotics Anonymous World Service.

Aspers, Patrik (2007). *Etnografiska metoder: att förstå och förklara samtiden*.

Malmö: Liber.

Berglund, Stig-Arne (2007). *Vändpunkter och förändringsprocesser – En treårig uppföljning av ungdomar från YAR-projektet i Borlänge*. Umeå: Umeå universitet, Institutionen för socialt arbete och BRÅ brottsförebygganderådet.

Birkler, Jacob (2008). *Vetenskapsteori: En grundbok*. 1. uppl. Stockholm: Liber.

Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.

Brottsbalken, 1962:700.

Brottsförebyggande rådet (2009). *Orsaker till brott bland unga*. Tillgänglig:

https://www.bra.se/download/18.1ff479c3135e8540b2980001575/1371914736934/2009_orsaker_till_brott_bland unga.pdf%20= (2015-10-23).

Brottsförebyggande rådet (2012). *Återfall i brott*, rapport 2012:15: Tillgänglig:

<https://www.bra.se/bra/publikationer/arkiv/publikationer/2012-12-05-aterfall-i-brott.html> (Hämtad: 2015-10-23).

Brottsförebyggande rådet (2014). *Kriminalstatistik*. Tillgänglig:

http://www.bra.se/download/18.7571ddb14f448a3848b6187/1443617902730/Krimstat2014_kap6.pdf (Hämtad: 2015-10-23).

Carlsson, Christoffer (2012). Using 'Turning Points' to Understand Processes of Change in Offending Notes from a Swedish Study on Life Courses and Crime. *British journal of Criminology*, 52(1), 1-16.

- Carlsson, Christoffer (2014). *Continuities and Changes in Criminal Careers*. Stockholms universitet, Samhällsvetenskapliga fakulteten.
- Chylicki, Pawel (1992). *Att upphöra med brott – vägen ut ur den kriminella karriären*. Lund Dissertations in Sociology 1. Lund: Lund University Press.
- Cusson, Maurice & Pierre Pinsonneault (1986). "The Decision to Give up Crime." 72-82 I: *The Reasoning Criminal: Rational Choice Perspectives on Offending*. New York: SpringerVerlag.
- Ebaugh Helen Rose Fuchs (1988). *Becoming an Ex, The Process of Role Exit*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hirschi, Travis (1969). *Causes of delinquency*. Somerset, USA: Transaction publishers.
- Kriminellas revansch i samhället: "Information" (2015). Tillgänglig: <http://kris.a.se/info/>. (Hämtad 2015-12-29).
- Lalander, Philip (2009). *Respekt: gatukultur, ny etnicitet och droger*. Malmö: Liber.
- Laub, John. H & Sampson, Robert. J (1993). *Crime in the making: pathways and turning points through life*. Cambridge, Mass: Harvard University Press..
- Laub, John. H & Sampson, Robert J (1997). *A Life-Course Theory of Cumulative Disadvantage and the Stability of Delinquency*. Sid. 133-161 i *Developmental Theories of Crime and Delinquency*. New Brunswick, NJ: Transaction.
- Laub, John. H & Sampson, Robert. J (2001). *Understanding Desistance from Crime, Crime and Justice*. vol. 28, pp. 1-69.
- Laub, John. H & Sampson, Robert. J (2003). *Shared beginnings, divergent lives: delinquent boys to age 70*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Nilsson, Andreas & Estrada, Felipe (2009). *Kriminalitet och livschanser: uppväxtvillkor, brottslighet och levnadsförhållanden som vuxen*. Stockholm: Arbetsrapport/ Institutet för framtidsstudier. 2009:20.

Riksrevisionen (2015:9). *Återfall i brott: Hur kan samhällets samlade resurser användas bättre?* Rapport 2015:4. Stockholm: Riksdagens internttryckeri.

Rydén-Lodi, Birgitta, Sundell, Knut, Flodin, Birgit (1996). *Livet som värsting*, FOU- rapport, Stockholms socialtjänst Nr 9, Stockholm.

Rydén-Lodi, Birgitta, Stattin, Håkan, af Klintenberg Britt (2005). *Återfallsförbrytare – vilka var de? Några bakgrundsfaktorer och inverkan på återfall i brott*. Forskningskommitténs rapportserie, Kriminalvårdsstyrelsen, Rapport 16, Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen, Förlaget.

Rydén- Lodi, Birgitta (2008). *Lyckas mot alla odds: protektiva faktorer vid upphörandeprocessen vid brottslig verksamhet*. Stockholm: Psykologiska institutionen, Stockholms universitet.

Sarnecki, Jerzy (2009). *Introduktion till kriminologi*. Lund: Studentlitteratur.

Socialhögskolan (2015). Råd och anvisningar för uppsatsarbete.

Socialstyrelsen (2009). *Barn och unga som begår brott – handbok för socialtjänsten*.

Tillgänglig:

<https://www.socialstyrelsen.se/publikationer2009/2009-101-3> (Hämtad 151023).

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Tillgänglig:

<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>. (Hämtad: 2015-11-21).

Wacquant, Loïc J. D (1990). *Exiting Roles or Exiting Role Theory? Critical Notes on Ebaugh's Becoming an Ex. Review Essay*. Acta Sociologica, 33, (4), 397-404.

Westlund, Ingrid (2009). Hermeneutik. (s.62-80). I: Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.). *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.

Bilaga 1 – Intervjuguide

Frågeställning 1. Vilka individuella omständigheter upplever unga vuxna som betydelsefulla för upphörandet av kriminalitet och missbruk?

Självbild

Hur såg du på dig själv under din tid som kriminell? Hur mårde du? (Skuldkänslor?)

Hur ser du på dig själv idag jämfört med tidigare?

Karaktärsdrag

Hur gammal var du när du begick ditt första brott?

Vilka personliga egenskaper hos dig tror du bidrog till att du lyckades bryta med kriminalitet/missbruk?

Vad tror du har bidragit till att du inte återfallit i brott? (skyddsfaktorer)

Vardag / Intressen

Kan du berätta om hur din vardag såg ut under din kriminella period, vad hade du för intressen?

Kan du berätta om hur din vardag ser ut idag, vad har du för intressen?

På vilket vis upplever du att du i dagsläget påverkas av ditt liv som f.d. kriminell och missbrukare?

Känslolägen

Kommer du ihåg hur det kändes när du började tvivla på din kriminella livsstil?

Finns det några särskilda minnen eller känslor du kommer ihåg som betydelsefulla för att du upphörde med kriminalitet/missbruk?

Kommer du ihåg hur det kändes att begå brott?

Ambitioner

Vad hade du för ambitioner under din tid som kriminell?

Hur ser du på framtiden?

Upplever du att det finns några faktorer i ditt liv idag som motverkar att du återupptar din gamla livsstil? (skyddsfaktorer)

Frågeställning 2. Vilka situationer upplever unga vuxna som betydelsefulla för upphörandet av kriminalitet och missbruk?

Möten

Fanns det några personer eller grupper som bidrog till att du inledde ett liv som kriminell/missbrukare?

Finns det några specifika möten med grupper eller personer som bidragit till upphörandet av kriminalitet/ missbruk? Om ja: utveckla.

Händelser

Har du någon gång fått någon påföljd? (fängelse, ungdoms- eller samhällstjänst, fotboja eller böter?) I så fall vilken/vilka?

Kommer du ihåg hur det gick till när du började tvivla på din kriminella livsstil?

Finns det någon specifik situation/ händelse som var avgörande för att bryta med kriminalitet?

Reaktioner

Hur reagerade dina anhöriga (familj, vänner) när du begick brott?

Hur upplevde du att samhället och omgivningen såg på dig under din tid som kriminell?

Upplever du en skillnad på hur samhället bemöter dig idag och tidigare när du levde som kriminell och missbrukare?

Hur såg responsen på upprottet ut bland vänner och familj? (negativ/positiv)

Hur tror du att din omgivning skulle beskriva dig idag?

Frågeställning 3. Vilka institutioner upplever unga vuxna som betydelsefulla för upphörandet av kriminalitet och missbruk?

Vad var till hjälp för dig när du bestämde dig för att bryta med din före detta livsstil? Familj?
Vänner? Organisationer?

Familj

Kan du berätta lite om din bakgrund och hur det såg ut när du växte upp?
Hur var dina uppväxtförhållanden?
Relation till föräldrar och syskon?

Vänner

Hur var din vänskapskrets under uppväxten?
Hur såg din vänskapskrets ut under din tid som kriminell/ missbrukare?
Vilket umgänge har du idag?

Myndigheter

Hur fungerade skolan?
Finns det några myndigheter eller andra organisationer (icke frivilliga) som varit till hjälp för dig? (ex socialen, frivården etc.)

Frivilligorganisationer

Tillhör/har du tillhört någon organisation som varit till hjälp för dig? (ex Kris, NA, AA eller liknande?)

Om ja: utveckla organisationens betydelse.

Avslutningsvis

Är det något annat än det vi frågat som bidragit till upphörandet med kriminalitet/ missbruk.
Är det något du känner att du vill tillägga som inte har tagits upp i denna intervju?

Tack för att Du tog dig tiden att besvara dessa frågor.

Bilaga 2 - Informationsbrev

Hej!

Till att börja med vill vi passa på att tacka dig för att du kan tänka dig att ställa upp på en intervju. Vi som skriver heter Linda Rydberg och Pontus Bark och skriver alltså för närvarande en kandidatuppsats (C-uppsats) om unga vuxna med tidigare erfarenheter av kriminalitet respektive missbruk och hur de har upplevt vändpunkter som gjort att de lyckats bryta med sin kriminella livsstil. Vårt syfte med studien är att undersöka unga vuxnas egna uppfattningar kring vilka vändpunkter som bidragit till att de upphört med kriminalitet och missbruk. Studien är av det kvalitativa slaget vilket innebär att vårt fokus är riktat på förståelse och det är viktigt för oss att de som deltar i studien själva får berätta samt utveckla sina tankar om sina personliga upplevelser.

Intervjun beräknas pågå i cirka 45-60 minuter, är självfallet helt frivillig och det är upp till dig att välja om du vill avbryta under intervjuens gång. Det är också viktigt att du vet att ditt namn kommer att vara anonymt under studiens gång. Även känslig information såsom plats eller specifika utsagor som skulle kunna härledas till specifika personer kommer att anonymiseras. Vi kommer att arbeta med intervjumaterialet på så vis att vi med ditt godkännande skulle vilja spela in hela samtalet för att sedan skriva ner det ordagrant i efterhand. Genom att vi använder oss av detta arbetssätt behöver vi inte ägna oss åt att anteckna eller liknande och kan koncentrera oss helt och fullt på samtalet. Det inspelade materialet kommer att tas bort i efterhand.

Om du vill kommer vi att skicka ett exemplar av den färdiga studien till dig. Vi planerar att färdigställa uppsatsen i januari 2016. Har du frågor är du mer än välkommen att kontakta oss.

Med vänliga hälsningar,

Pontus Bark & Linda Rydberg, socialhögskolan, Campus Helsingborg – Lunds universitet.
Telefon Pontus: 0760257184 Mejl till: jur12pb2@gmail.com. Telefon Linda: 0735161191
mail; soc13lry@student.lu.se

Ansvarig handledare för uppsatsen: Universitetslektor Mikael Sandgren, Socialhögskolan, Campus Helsingborg. Kontakt: mikael.sandgren@soch.lu.se

Bilaga 3 - KRIS och NA

KRIS

KRIS, eller Kriminellas Revansch I Samhället, är ideell förening där före detta kriminella och missbrukare hjälper varandra tillbaka in i samhället. Som grundades 1997. Grundidén är att KRIS möter upp den som frigges efter ett fängelsestraff. Första året fick de inga ekonomiska resurser och de hade endast en minibuss med ett tillhörande tankkort som det fått av kriminalvården för att kunna förmedla föreningens budskap. 1998 fick de sin första medlem som de hämtade upp direkt från fängelset, en så kallad ”muck-hämtning”. För att vara medlem behöver man inte haft något drogproblem eller varit frihetsberövad. I KRIS kan man även stödmedlem och heders-medlem. För att kunna bli en fullvärdig medlem i KRIS krävs det total avhållsamhet från kriminalitet och droger. Föreningen utgår ifrån fyra honnörsord. Hederlighet, drogfrihet, kamratskap och solidaritet. Detta innebär att man inte ska begå brott eller komma till lokalen eller till aktiviteter som anordnas påverkad av sinnesförändrande medel. Man ska respektera sina medmänniskor samt visa solidaritet genom att ställa upp för föreningen och sina vänner (kris.a.se, 2015).

NA

Anonyma narkomaner (NA) är en självhjälsorganisation för kvinnor och män med drogproblem. NA bildades i juli 1953 och det första mötet hölls i södra Kalifornien. Det som är mest central i organisationen är NA-möten. Syftet med mötena är att ta del av andras erfarenheter och hitta ett nytt drogfri sätt att leva. Det enda villkor att vara med i NA är att man har en önskan om att sluta använda droger och en önskan om att leva ett drogfritt liv. NA står självständigt utifrån andra organisationer. Inga bidrag tas emot utifrån. NA:s ekonomi baseras på bidrag genom NA grupper och distrikt och försäljning av litteratur utifrån deras tillfriskande. Organisationen drivs av tidigare drogmissbrukare. NA använder sig utav ”sponsorer” och har inga professionella rådgivare. En sponsor är en person i programmet som vägleder nya eller mindre erfarna personer (Anonyma Narkomaner, 1988).

NA:s budskap är: ”... att en beroende, vilken beroende som helst, kan sluta använda droger, bli av med önskan att använda och finna ett nytt sätt att leva” (ibid.).